

En Kákkabiyag nen Judio Hidi

How the Jews lived
Paranan, Palanan, Isabela

Paliwanag Tungkul ten Libru

Iyád a libru ay tungkul ten Judío hidi. Matukuyan tam háddi ni konya en kákkabiyag di. En essa a parti nen lugar di ay dinulaw a Israel sakay en essa a parti ay Judea. En dikál di a banuwan ay dáddulawan a Jerusalem. Ti Jesus ay neenak a Judío. Nabiyang siya a kakaguman di. Nákpágguron siya dikodi. Pasoli-soli siya a naglakad ten lugar di. Iyán en dahilan ni bakin kailangan tam a matukuyan en tungkul ten Judío hidi sakay ten lugar di. Iddi a libru ay awan bahagi nen upos nen Diyos. Peru iyád en mángpeta dikotam ten kultura nen tolay hidi a mabasa tam ten Biblia.

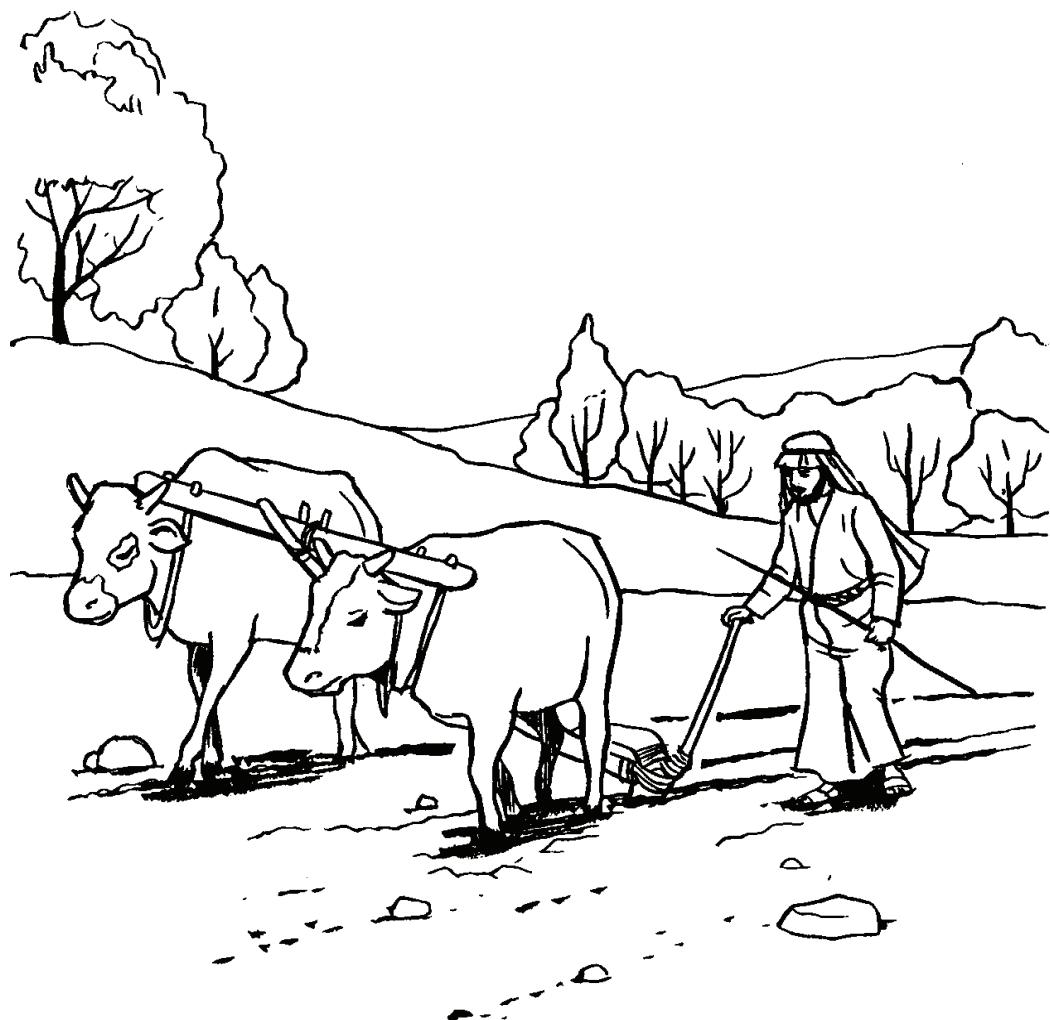
Ten dibábbi nen istorya hidi ay ketan moy en nakasulat hidi a bersikulu a gubwat ti Biblia.

Ilingán moy hidi iyád a bersikulu ten Biblia káttapos moy a mabasa en istorya. Makatulung iyád dikomoy para mas lalu moy a maintendiyan ten Biblia moy.

Pággaradu

Iyád a lállaki ay magbungkal ten luta. Gapu magnula siya. Aradu en gamit na ten págbungkal. Tenhud a panahun ay naggamet en Judio hidi ti aradu gamet ten tállu a pirasu a kayu. Ginalutan di sakay pinagessa di. En mángdisalad a bahagi nen kayu ay dikál sakay matilus. Duwwa a baka en manghela ten aradu di. En baka ay dikál a hayup a kumán a baka. Mientras a hehela nen baka en aradu ay mabungkal en luta gapu ten mángdisalad a dikál sakay matilus a kayu.

Isaias 2:4, 1 Corinto 9:10.

Págmula ti Trigo

Ni matapos dán en tolay a magaradu ay imula na dán en bine. Mángdátton siya ti makpal a bine ten pággasákkán na sakay isabug na ten luta mentras a pasoli-soli siya a maglakad ten uma na. En Trigo ay bábbadit a butil a kumán a paray. Inyistorya ni Jesus en tungkul ten tolay a mágsabug ten Biblia. En agum a butil ay naragrag ten dilan, sakay tinoktok nen ibun hidi. En agum a butil ay naragrag ten kabatuwan sakay awan lummagu. En agum a butil ay naragrag ten kasaetan sakay awan bi lummagu. En agum a butil ay naragrag ten maganda a klasi a luta sakay lummagu.

Mateo 13:3-30.

En Pággapas

Ni malutu dán en trigo ay maari dán a gapasán. En gággamitán nen lállaki hidi a Judío ten pággapas di ti trigo ay gapas a kona ten essa a matalas sakay nagkiwál a karit. Ni gapasán nen lállaki en trigo, ay silután na. Sakay ipunán na en trigo a nasilut tánni magmadi. Tumulung bi en bábbi hidi ten tarabahu.

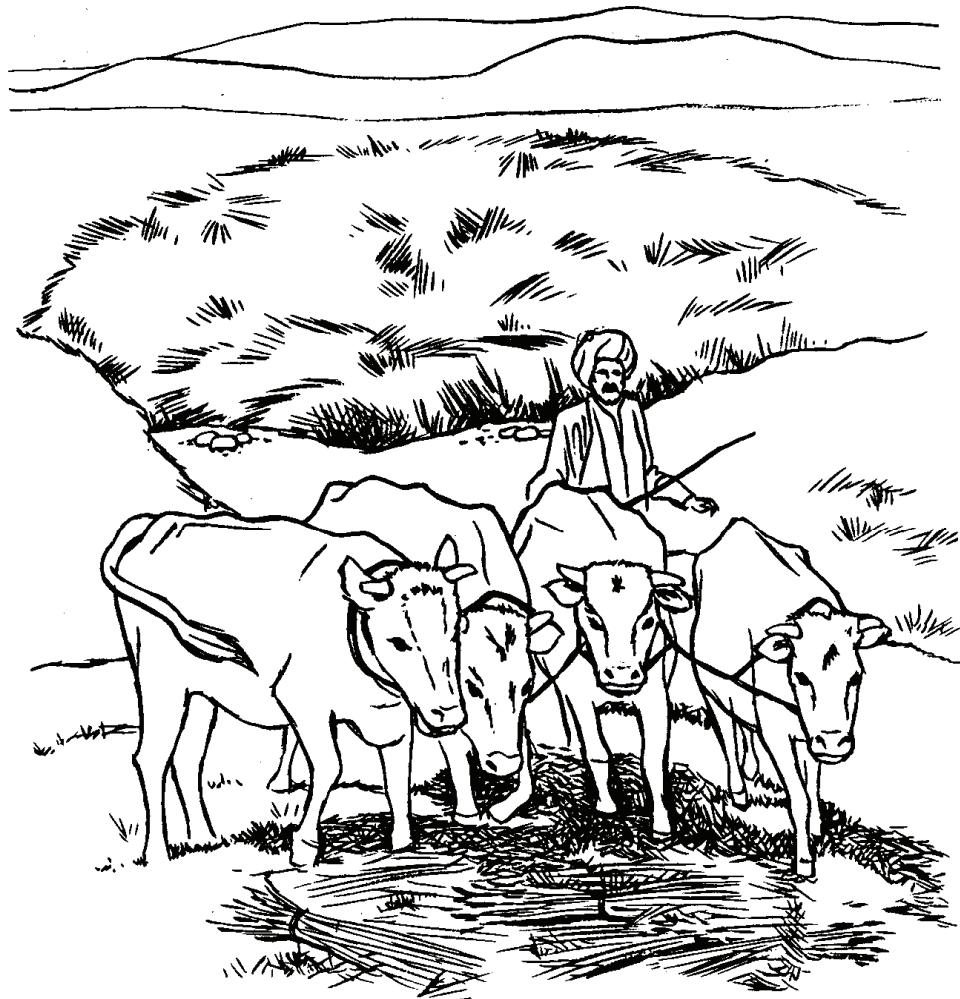
Marcos 4:29, Pahayag 14:14

Pággaggik ti Trigo

Ni mamadi dán en trigo ay ipunán di sakay idátton di ten patag a luta. Sakay payudak di ten hayup a dáddulawan a baka. Gággamitán di iyád tánni maággik en trigo. Iyád a tolay ay sumassunud ten kautusan nen Judio hidi a, "Dyan moy busalan en baka mentras a pagággik" En agum a Judio ay awan ti baka. Kaya gamitán diyid ay bakbakan di ti kayu en trigo tánni maággik.

Mateo 13:30, 1 Corinto 9:9

Págpahangin ti Trigo

Ni maparás en panahun ay ipahangin nen Judío hidi en trigo. Iyáppar nen parás en lupás hidi. En trigo ay madáaggi kaya meragrag ten luta. Ni malinis dán en trigo, idátton iyád nen lállaki ten pagasákkán sakay ipunán di ten bilay di. Sakay tutudán di en lupás hidi.

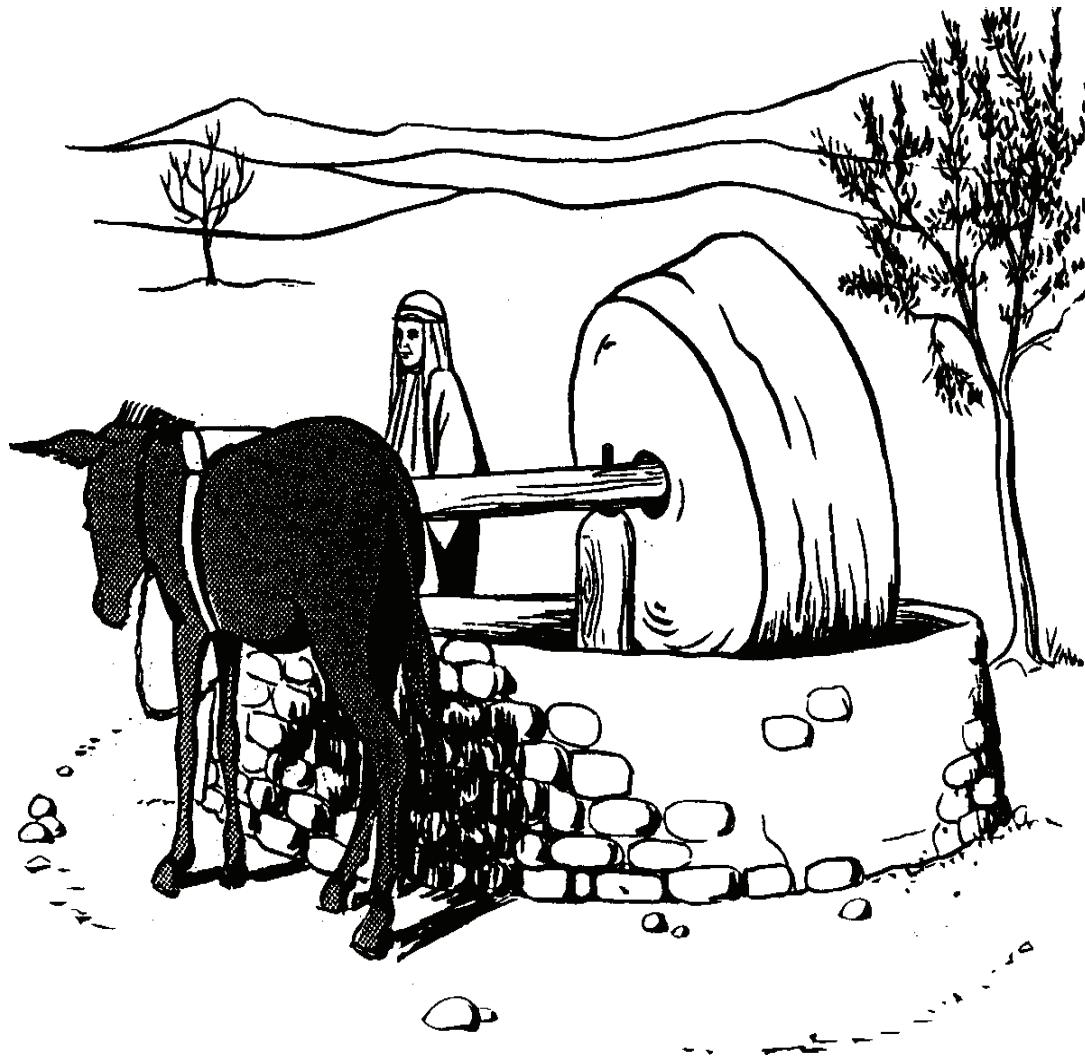
Ruth 3:2, Lucas 3:17

Pággiling ti Trigo

Idátton nen Judio hidi en nagmadi dán a trigo ten dikál a pággasákkán a kumán a pagpainuman ti hayup. En asno ay nakaigut ten dikál a kayu. Ni maglakad en asno ten palebut nen paggassákkán, ay mapai kut en batu a nakakabit ten kayu. En batu en manggiling ten trigo kaya makagamet hidi ti arina.

Mateo 24:41, Exodo 29:2.

Pággamet ti Tinapay

Tehud bi a paraan en bábbi hidi a Judío ten pággiling ti trigo. Idátton di iyád ten patag a batu sakay bayuwán di ti agum a batu. Sakay haluwan di en arina ti dinom, asen sakay pággalsa. Paalsaán di en tinapay. Gamitán di iyád a tinapay sakay ilutu di. En essa a bábbi ay maggiling ti trigo. En agum a bábbi ay maghalu ten arina ti dinom, asen sakay pággalsa. En katállu a bábbi ay maglulu ten tinapay.

Lucas 11:3, Lucas 11:11, Mateo 4:4.

En Ubas

En bábbi ay magburas ti prutas a dáddulawan a ubas. En ubas ay matam-is sakay makpal a tábbug. En ponan na ay kumán a lanot a maguyakot. Makpal a mula a ubas en Judio hidi.

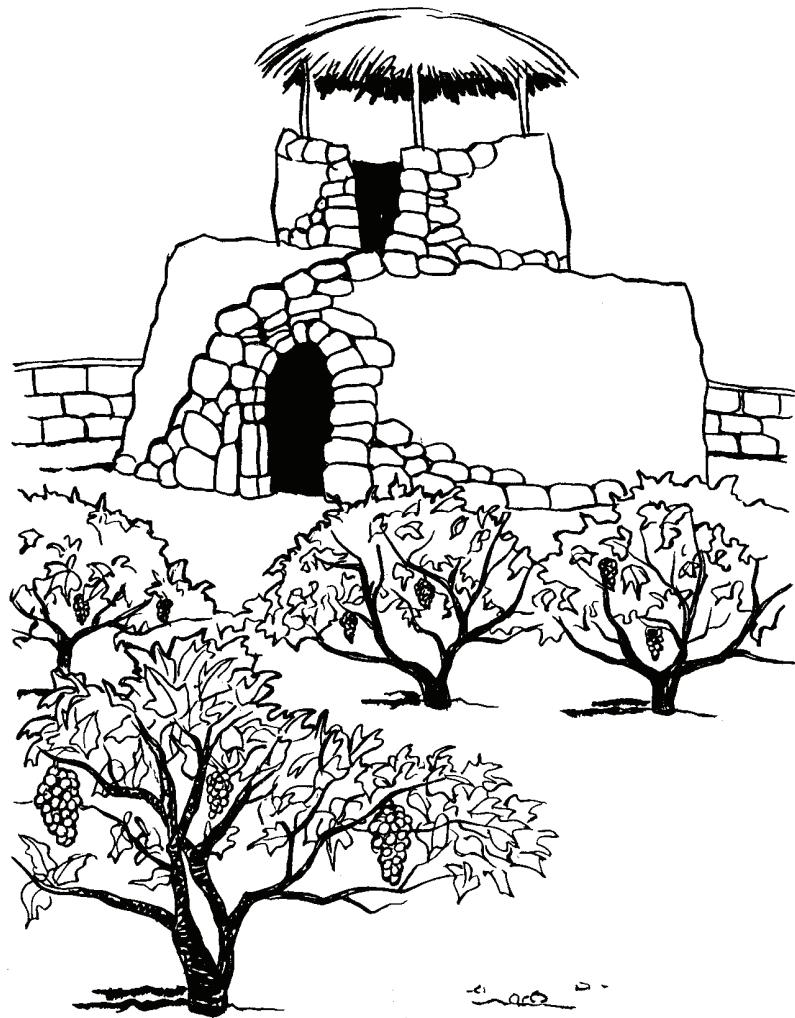
Lucas 6:44, Juan 15:1-8

En Uma nen Judio hidi

En uma nen Judio hidi ay napalebutan ti dáddekál a batu kuwenta a kudal na. Kákkudalan nen Judio hidi en uma di tánni awan makasáddáp en hayup hidi. Tehud a págbantayan ten gilid nen uma. Tehud a tolay ten págbantayan. En lállaki hidi a Judio ay magbantay haud tánni awan matakaw nen agum a tolay en ubas di. Ni dumemát en aldew a handa dán a burasán en ubas hidi, en lállaki hidi a Judio o ni essa ten pamilya di ay mátdug ten págbantayan di ti buu a sagibi.

Mateo 20:1, Marcos 12:1

En Pággamet ti Alak a Ubas

Ikagkag nen Judío hidi en agum di a naburas a ubas. Sakay itagu di iyud tánni tehud hidi a makan a ubas ni awan dán ti maburay ten uma di. En duwwa a lállaki ay maggamet ti alak a ubas. Idátton di en ubas ten tapayan. Sakay yudakán nen essa a lállaki en ubas hidi. En tábbug nen ubas ay ipales nen essa ten pággasákkán.

Mateo 26:29, Marcos 12:1, Efeso 5:18

En Pággasákkán

En pággasákkán nen Judío hidi ti dinom sakay alak ay gamet ti koblet ni hayup. Ni dati dán en pággasákkán ay dati bi a alak en idáddátton di. Gapu pumáttak en pággasákkán ni dáttonan di ti bigu a alak. Ilállaku bi nen Judío hidi en alak a gamet ti ubas ten palengki. Idátton di iyád ten pággasákkán a gamet ti koblet sakay sakbitán di iyud.

Marcos 2:22

Páglinis ten Ponan nen Ubas

Ni awan dán ti bunga en ponan nen ubas, ay kákkáttulan nen Judio hidi en matanda dán sakay patay dán a pinget. Sakay tutudán di iyud. Gággamitán di iyád tánni mas lalu a magbunga ti dáddekál en ubas.

Juan 15:2-3

En Kayu a Palma

Iyád a kayu ay magbunga ti bábbadit, kumán a kape en kolor na sakay matam-is sakay masarap a kanán. Ten lugar nen Judío hidi a dáddulawan a Israel, ay makpal a ponan ni palma. Iyád a kayu ay mabiyag ten lugar a awan ti masyadu a uden. Ten dikona summáddap ti Jesus ti Jerusalem, a nakasakay ti asno ay nangalap en tolay hidi ti palapa ni palma sakay tinagbu di siya. Inlatag di en palapa nen palma ten dilan a paglakadan ni Jesus. Iyád en pammaraan di ten págpaganda ten dilan.

Marcos 11:8, Juan 12:13, Pahayag 7:9

En Kayu a Olibo

Iyád a ponan ay dáddulawan a olibo. Ni malutu dán ay mangitet en kulor na. Áunekán di iyád a kayu sakay táttokruwán di en bunga na.

Mámmággán nen Judío hidi a bábbi en olibo ten dikál a batu tánni makaalap hidi ti langis. Sakay gággamitán di en langis ten simbuwan di. Magamit bi iyád ten talingu sakay pághaplas ten bummaga. Gággamitán bi iyád nen bábbi hidi ti paglulu.

Mateo 25:1-13, Lucas 7:46, Genesis 8:11

En Igus hidi

En essa pa a prutas a ked ti Israel ay en igus. En bábbi ay magpusi ti igus. Ni malutu dán en igus ay malámmen, kona ten kape en kolor na sakay matam-is. Ikákkagkag iyád nen Judio ti makpal a beses tánni awan masida. Ni mensan ay maglakad en Judio hidi ti adeyu, sakay magbalon hidi ti nekagkag a igus bilang pagkain di.

Mateo 21:19-22, Lucas 6:44, Lucas 21:29-31

En Kayu a Mustasa

Iyád a kayu ay mustasa En Judío hidi ay magmula ti mustasa ten adág nen bilay di hidi. Sakay Kákkanán di en duun ni iyád a kayu. Báb-badit en bukál nen mustasa. Peru alistu la iyád a magtubu sakay mas dáddekál a kalasi ni mula nan ten agum hidi.

Mateo 13:31-32, Marcos 4:30-32

En Dudun

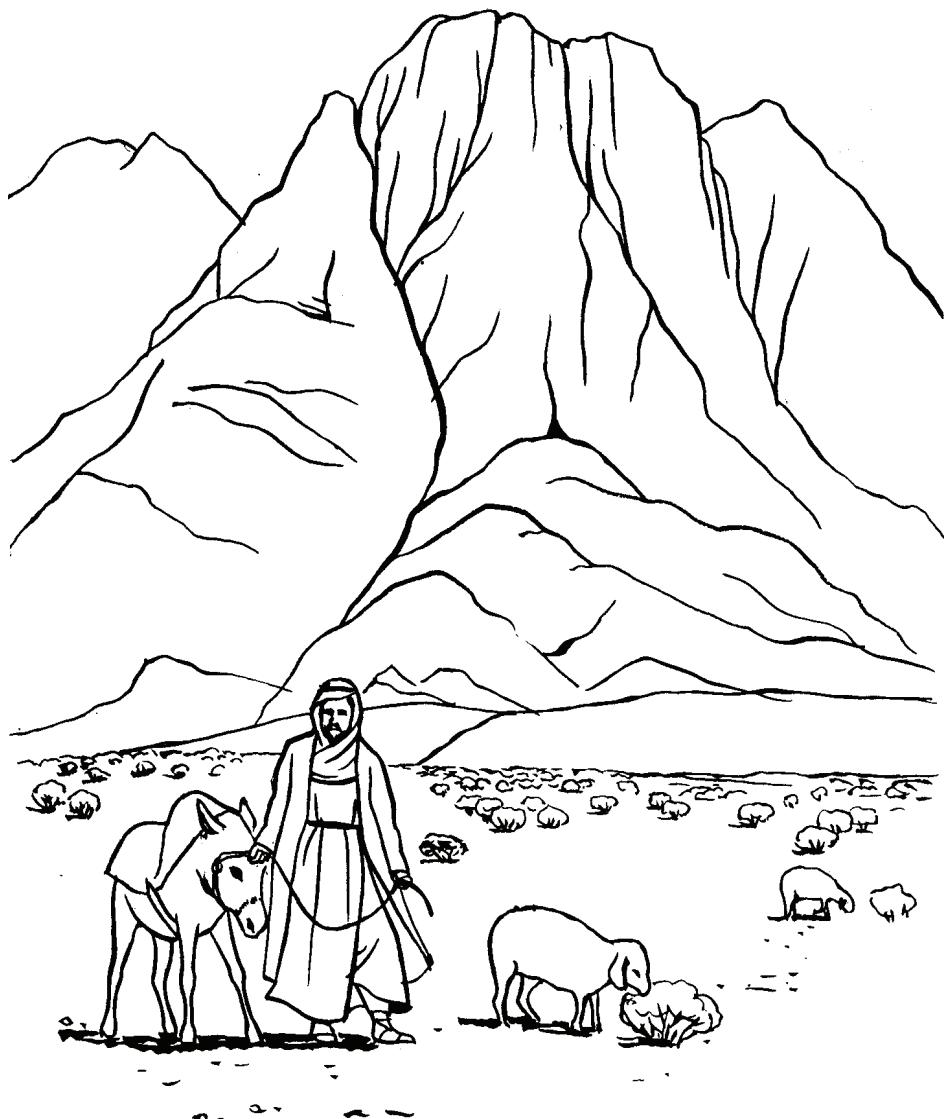
En dudun ay essa a klasi ni raksa. Ilállutu iyád sakay kákkanán nen mágkahirap hidi a tolay ti Israel. Ni mensan ay ikagkag di iyád ten init sakay kanan di a te asen. Tehud a panahun a makpal a dudun ten luta ti Israel. Kákkanán di en lamon hidi sakay atanan nen duun nen kayu. Makpal en dudun sakay kumán hidi en diklam. Ten luub nen sangan la a odas ay maibus di dán atanan nen duun nen kayu.

Mateo 3:4, Marcos 1:6, Exodo 10:4, Pahayag 9:3-7

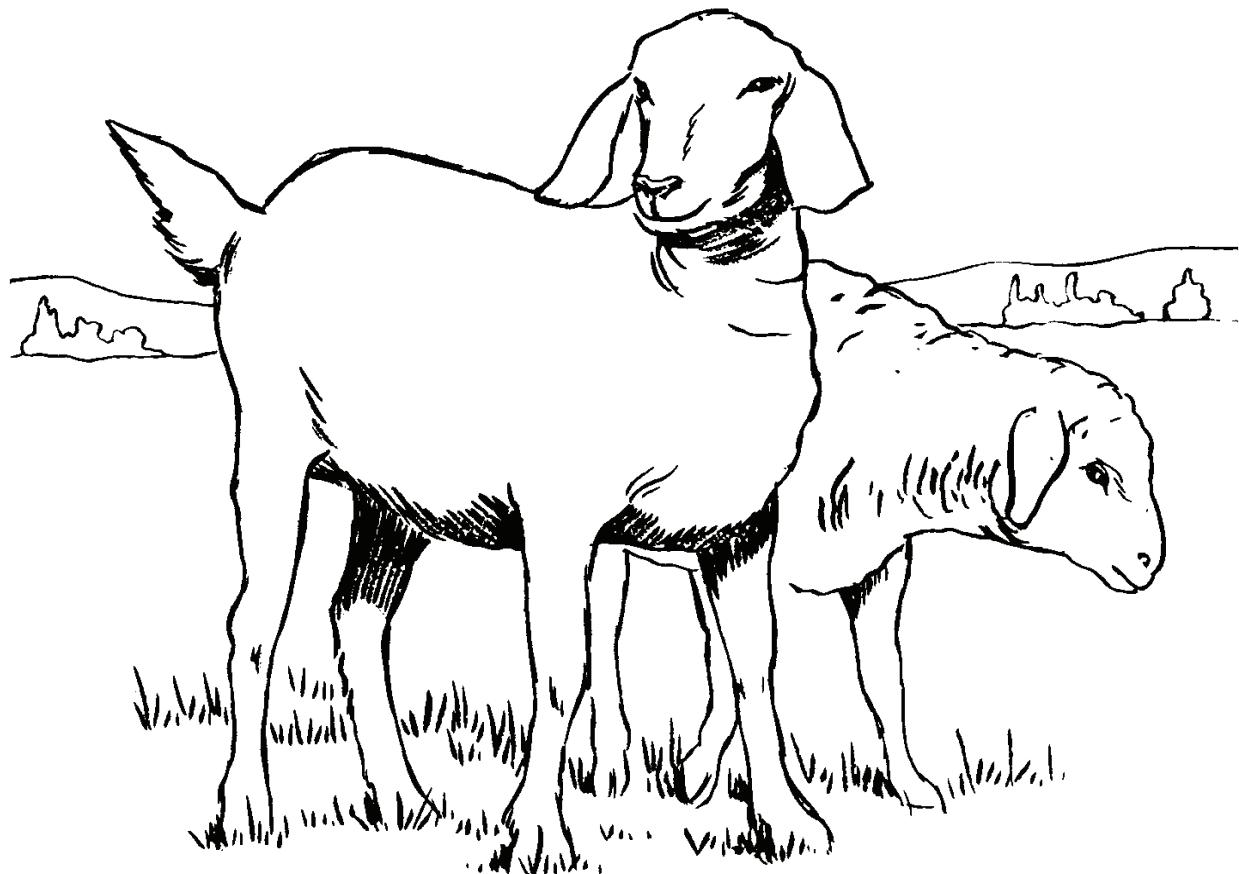
En Panahun

Mágkaganda en agum a luta ti Israel Peru tehud bi haud a mágkamadi a luta. Makpal bi a mágkamadi a bukid o ni parang. Magdanas labi hidi ti amiyan sakay kássinag haud. Ni amiyan ay umagus en dinom hidi ten págmulaan di hidi kaya magin malagu en mula mula di. Ni kássinag bi ay mainit en parás sakay magmadi a tarud en luta pati en lamon hidi ay mágkalanás. Kaya mahirapan bi en hayup hidi ni kássinag.

En Tupa hidí

Makpal a tupá sakay kambing en Judío hidí a ked ti Israel. En tupá sakay kambing ay magsabsab ti lamon. En dutdut nen tupá ay gággamítán di a damit kona labi ten koblet nen kambing. Sakay gág-gamítán di bi a págdáttonan ti alak sakay dinom en koblet nen kambing. En karni nen tupá ay masarap a kanan sakay en gatas nen kambing ay masarap bi a sidaán. Sássidanán nen Judío hidí en karni nen tupá sakay áinumán di en gatas nen kambing. Iyád a hayup ay kambing.

En Pastol

Iyád a tolay ay mággalaga ti tupa dáddulawán di a pastol. Sumássunud dikona en tupa hidi. En pastol ay pirmi a mágdipalongu ten tupa na hidi, sakay tukoy na en ngara-ngaran di hidi. Siya en magbantay ten tupa hidi aldew ay ti givi. Te odas a pasabsabán na hidi. Sakay painomán na. Kaya ni masaketan hidi, ay haplasan na hidi ti langis. Ni apon dán ay iyangay na en tupa hidi ten kulungan. Makaimang ti maayus en tupa hidi haud gapu tukoy di a adeyu hidi ten mágkatapang a hayups a k a y + e n mágtakaw hidi. En pastol bi ay matdug ten adeni nen pintuwan.

Juan 10:1-

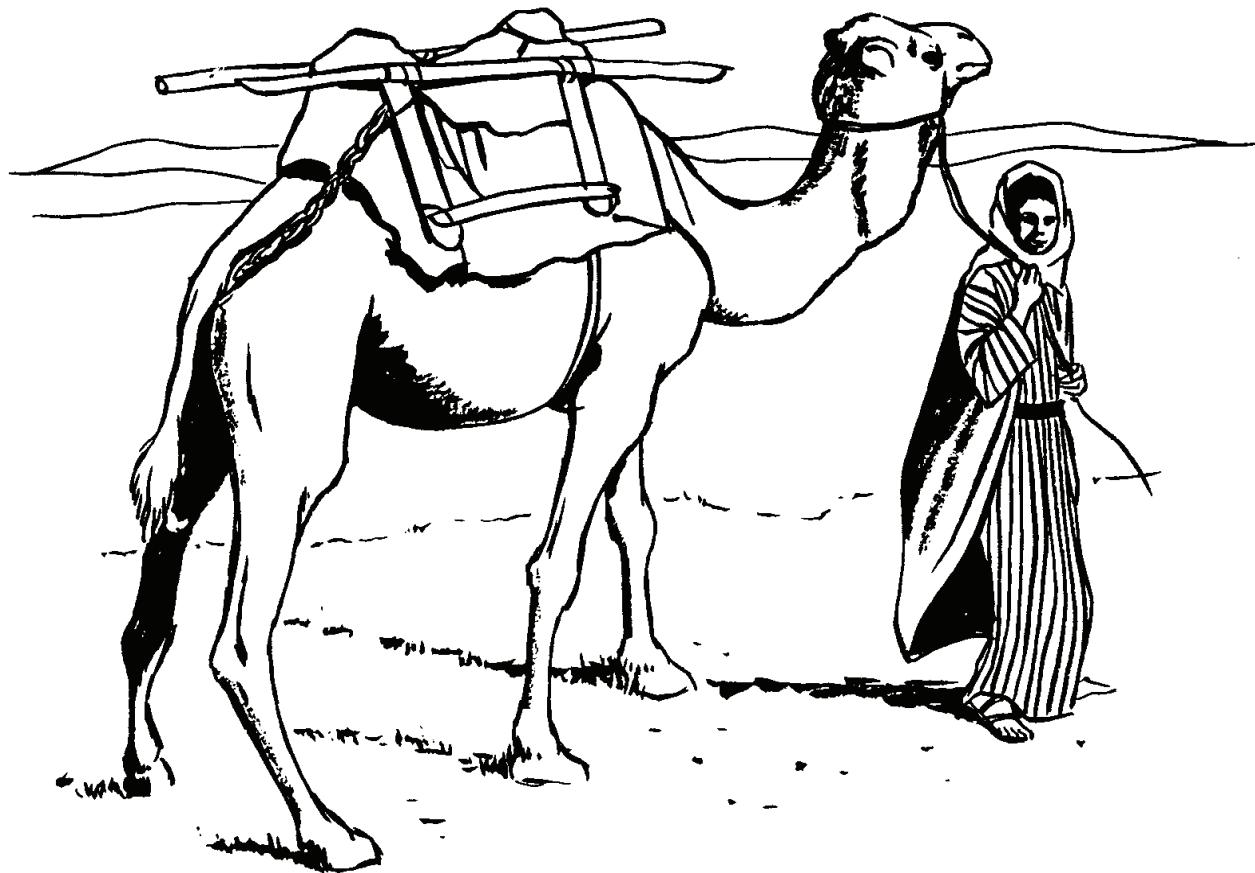
16, Awit 23

En Kamelyu

Iyád ay essa a kamelyu. Maari iyád a masakayan. Kaya nen kamelyu a magkarga ti madáaggi maski ni tunay ti kadeyu en lakadán na. Ni angay en tolay ti adeyu a lugar sakay awan ti dinom ten dilanán di, painumán di dán en kamelyu ti todú a dinom bagu hidi maglakad. Makaya nen kamelyu a maglakad ti tállu aldew maski awan uminom ti dinom.

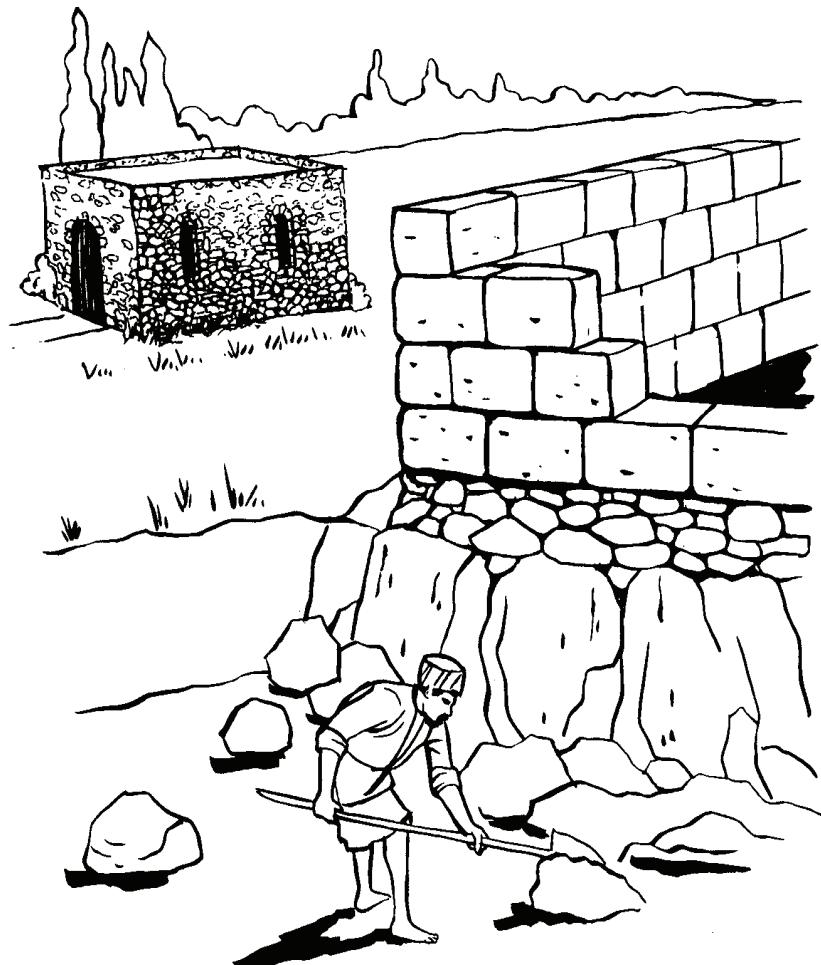
Mateo 3:4, Mateo 19:24, Mateo 23:24, Marcos 1:6

En Bilay hidí ti Israel

Awan ti masyadu a kayu ti Israel. En bilay nen tolay hidí haud ay gamet ti batu. Ni en tolay ay magpataknág ti bilay, dipalongu naid a gamitán ay magkali siya ten dikál a batu ten luta. Sakay dáttonan na ti dáddekál a batu. Sakay ipataknág na en bilay na ten dibabew ni hidí iyud a batu. Ni en bilay ay awan nakapundasyon ten batu, awan magma- lay ay marábba iyud a bilay. Peru ni en bilay ay nakapundasyon ten batu awan iyud basta- basta a marábba ni dumemát en uden. En lállaki ay magtáppeng ti batu a gamitán na ten pággamet ti bilay.

Mateo 7:24-27, 1 Corinto 3:10

En Bilay nen Judio hidí

Iyád ay essa a bilay nen Judio hidí. En disunu nen bilay ay pantay. En ina sakay en anak di hidí ay mággetnud ten disunu nen bilay. En agum a bábbi ay helaán di padisunu en dinom a gubwat ten bal-ung. Ti gibi ay angay mággetnud en pamilya di ten pantay a bahagi nen bilay ten disunu gapu malamig haud.

Marcos 2:4, Lucas 12:3, Gámet 10:9

Bal-ung

Ti Israel ay awan masyadu a maguden, sakay awan ti dinom. Peru tehud a dinom ten disalad nen luta. En tolay hidi haud ay mangkotkot ti tunay ti kedisalad a ábbut ten luta sakay haud hidi mangalap ti dinom. Tehud hidi a pággasákkán a ginalutan di sakay iyud pagtabu diyid. Helaán di a padisunu en pággasákkán a tehud a dinom.

Ti Abrahan, essa ten ninunu nen Israelita hidi ay nagkotkot bi ti bal-ung. Ked palla hanggan nadid ti Israel iyud a bal-ung. Mabasa tam ten Biblia en tungkul ten bal-ung.

Juan 4:6-15, Genesis 21:25-31.

Pággugas ti Básset

Iyád en disalad nen bilay nen Judío hidi. En bábbi ay maglalu ti makan. En lállaki ay magugas ten báasset nen bisita di. En dilan nen Judío ay mainit sakay maalikabuk. Ni en tolay a angay bumisita, en báasset na ay mainit sakay madingát dán káddemát na ten bilay a angayan na, ay ugasan nen makábbilay en babáasset nen bisita di hidi, iyád ay ayun ten kultura nen Judío hidi.

Juan 13:4-17

En Pággamet ti Damit

Iyád a bábbi ay mággamet ti damit. Ten panahun nen Judio hidi en bábbi hidi en mággamet ti damit ten págladiyan. Maski nadid ay maggamet palla en agum a bábbi ti damit a naladi. Kulayan di en damit hidi káttapos di a magamet. En bábbi hidi ay mággamet ti sadili di a damit sakay para ten pamilya di. Ni agum ay ilaku di en agum ti palengki.

Mateo 9:16, Gámet 16:14.

En Papyrus

Iyád a mula ay malagu a papyrus. En papyrus ay tumáttubu ten dinom sakay tunay ti langkaw. En duwwa a bábbi ay magkarga ten dikál a nabádbád a papyrus. En lállaki ay magladi ti mantel ten págladiyan. Gággamitán iyád nen Judio hidi a papel, ilatag di iyád ten luta sakay bakbakan di sakay pagessaán di. Sakay pamadiyan di ten sinag. En papel ay madáaggi sakay mabagál. En Biblia ay nesulat ten papyrus tenhud a panahun. Maggamet bi en Judio hidi ti pagsulatan di a gamet ten koblet ni hayup.

Lucas 4:17, 2 Juan 12, Isaías 19:17

En Mággamet ti Palayuk

Mággamet bi en Judío hidí ti palayuk, malukung, sakay bingá a gamet ti putik o ni en dáddulawan a putik. Ketan ten letratu en toláy a mággamet ti pággasákkán a maari ilaku. Hidí iyád a toláy ay dáddulawan a mággamet ti palayuk.

En duwwa a toláy a lállaki ay mangalap ti putik, en agum ay magbulak ti dinom ten putik sakay tehud bi a maghalu ten putik ten basset na. En mág-gamet ti palayuk ay magtarabahu ten lamesaan na. En batu ten lamesa na ay umikut ni arikadán na en batu a táttáppakan na. Mángdátton siya ti putik ten batu a ked ten lamesaan na sakay pormaán na ten lima na. Pakamasaán di en putik tánni magin matibay en bingá.

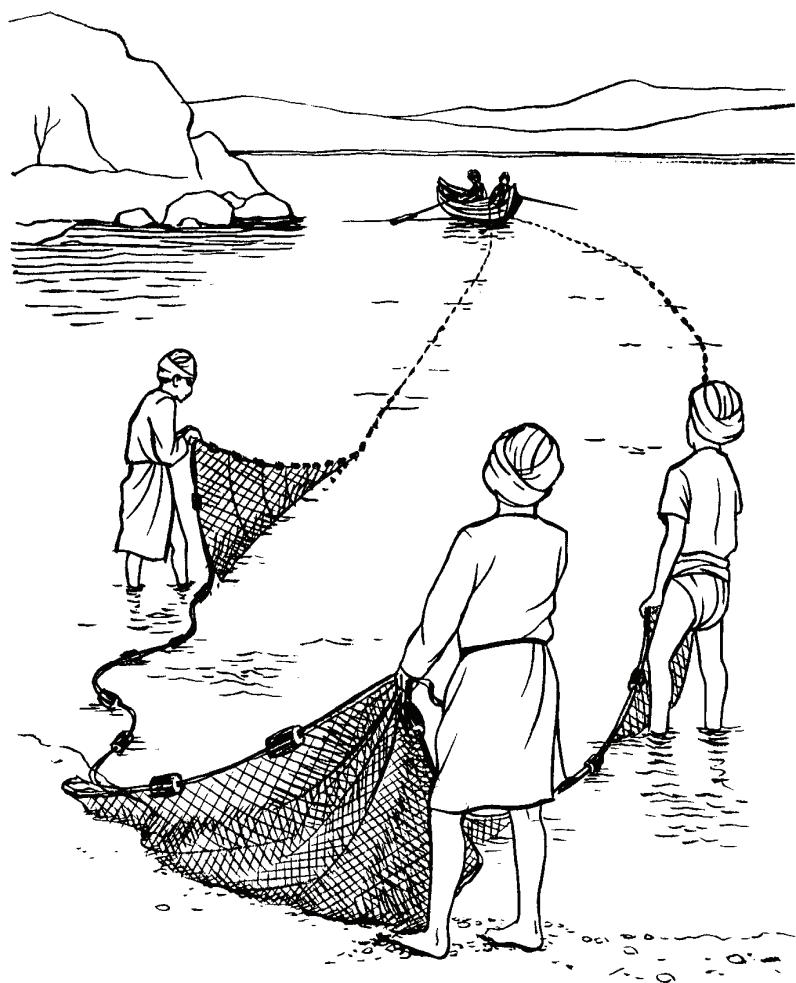
Juan 2:6, Roma 9:21, Isaías 41:2

Pángngikan

Makpal a ikan en dinom ti Israel. Mángngikan en dulaw di ten tolay hidi a mamanti. En agum a tolay ay ked ten badit a abeng sakay mangikan. Tunay ti katákdug en panti di. Ni mamanti en Judio hidi, ibatikal di en panti di ten dinom sakay kállipas nen sangan a odas ay maputat dán iyád ti ikan sakay guyudán iyád nen tolay a ked ten birebi nen dinom. Asenan di en ikan sakay idátton di ten basket sakay angay di ilaku ten palengki. Makatulung en asen para awan alistu a masida en ikan.

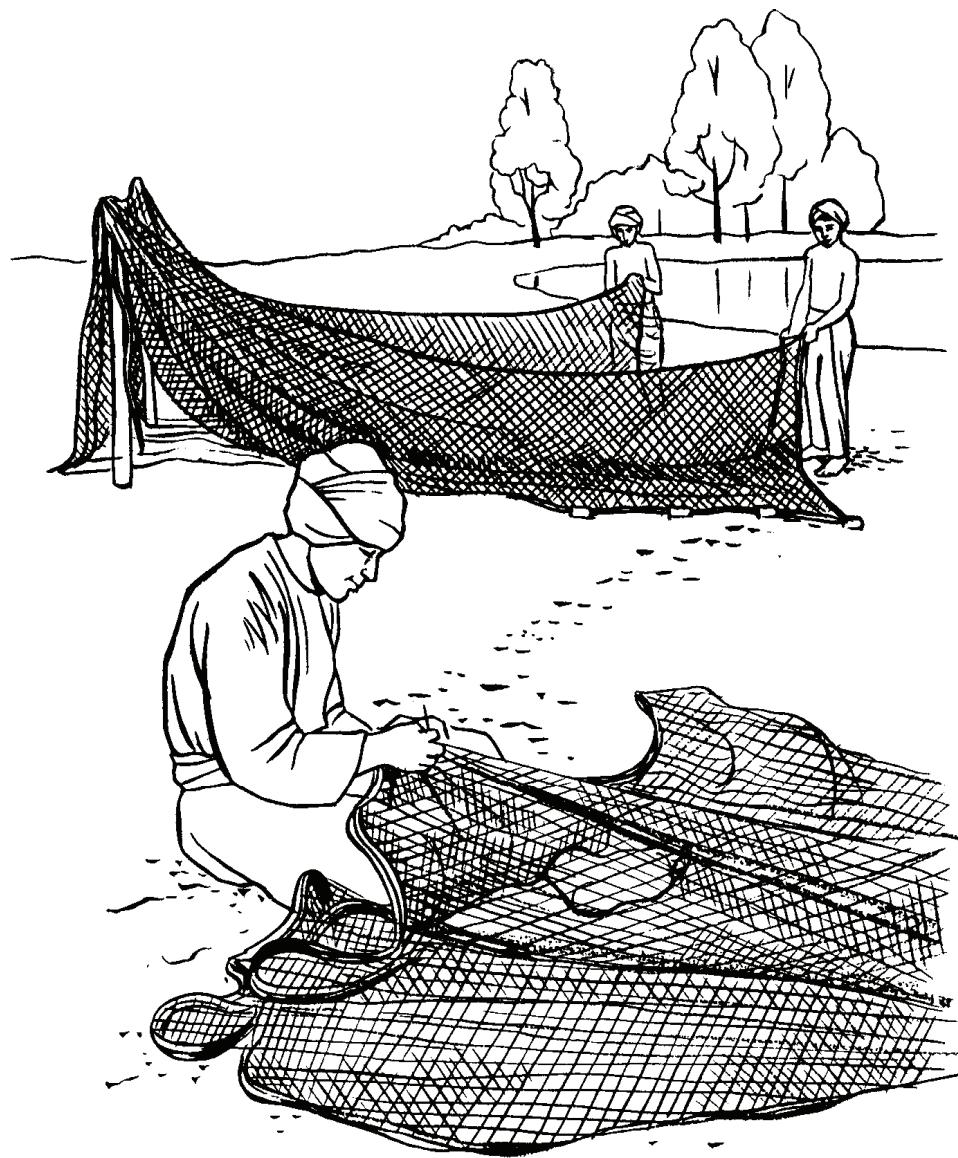
Mateo 4:18, Mateo 13:47, Juan 21:3

Pággayuma ti Panti

Káttapos di a mamanti, ay ibátten di en panti di tánni magmadi. En duwwa a tolay ay imbátten di en panti ten tákkan. En agum a tolay ay magayuma ten panti. Karaniwan ay masida iyád nen ikan hidi sakay mágkatalas a batu.

Mateo 4:21, Lucas 5:2

En Bagyu ten Diget

En diget ti Galilea ay awan palagi a lantap. Ni agum ay tehud a bagyu. Sakay iyáppar nen mabegsák a parás en bábbadit a abeng ten dátdekkál a batu kaya mágkasida hidi. Umállád en abeng sakay mágkalinás en tolay hidi.

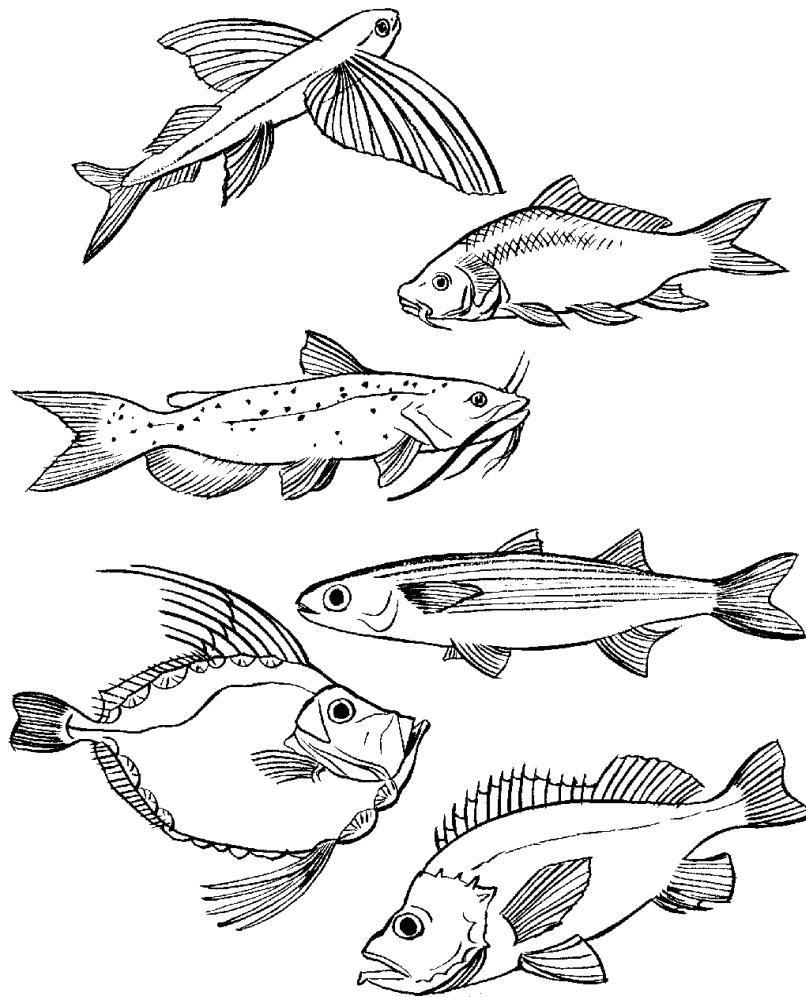
Marcos 4:36-41, Gamet 27

En Ikan hidi

Hidi iyád ay iba-iba a kalasi ni ikan. Kákpalan ti hidi iyád ay mabiyag ten minalnu ten lugar a Tiberias, iyád en hangganan nen Israel. Nadid dáddulawan iyád a Diget ti Mediterranean. En duwwa a kalasi ten ikan hidi ay mabiyag labi ten diget ti Galilea. En mángdisunu a ikan ay lumaksu ten dinom sakay makaegbár ti tehud a distansiya a kona ten ibun.

Lucas 5:6, Juan 21:6

En Buwes

Ten dikona nabiyang ti Jesus ti munduwidi, en Judio hidi ay nasakup nen tolay hidi a gubwat ten lugar a Roma. Atanan ay magbayad ti buwes ten gubyernu nen Roma. En tolay a magsinger ti buwes ay mággetnud ten sássáddáppan ten banuwan. En buwes ay gamítán di a pagbayad ten págpagamet di ti dilan sakay ibayad di ten sundalu hidi.

Lucas 2:1, Mateo 17:24-27, Marcos 2:14

En Sundalu a Romano

Iyád ay essa a sundalu a Romano. Makapangyariyan hidi a grupu ni tolay makpal hidi a sundalu. Makpal a sundalu ten lugar a págyanan nen Israelita hidi. Mákpaglaban hidi ten pamamag-itán nen ispada sakay pana sakay tehud hidi a táttawid a pangangan. Tehud hidi a susulot a bagay tánni awan hidi matusuk nen pana sakay busug nen kadima di hidi. Tumulung hidi ten págpataupad ten kautusan sakay kaayusan ten essa a lugar.

Mat. 8:5-10, Mat. 27:27, Mc. 15:16, Lu. 23:36

En Mágtagaw

Makpal a mágtagaw ten lugar nen Israelita hidi. Kaya ni te angayan en tolay ti tunay ti kadeyu ay kailangan na a lagi te magbantay. Bábbálbággán di en tolay sakay takawán di en pilak na, en pagkain na, en damit na sakay en asnu na. Ni agum ay bunuwán di en tolay. Ni madikáp nen sundalu hidi en mágtagaw hidi ay ikulung di hidi. En tolay a nakapungu en báasset na ten pagitan nen duwwa a mágkadáaggi a pirasu ni kayu. Iyád en paraan di ten pákulung di ten mágtagaw hidi.

Lucas 10:30-37, Gamet 16:24

En Pággalayan

En kumán a lamesaan a batu ay pággalayan. Tenhud magtawid en Judio hidi ti alay di ten Diyos sakay idátton di ten pággalayan. Tarudan a mabait en Diyos. Gapu en makasalanan a tolay ay awan makaadeni dikona.

Tenhud magbunu en Judio hidi ti hayup sakay pabayan di a bumuhus en digi na. Sakay tutudán di en hayup ten pággalayan. Ketan nen Diyos en hayup a natay, kaya en tolay a nagalay ti hayup ay awan dán matay. Ketan ten letratu en tolay a magbunu ti tupa bilang alay na ten Diyos.

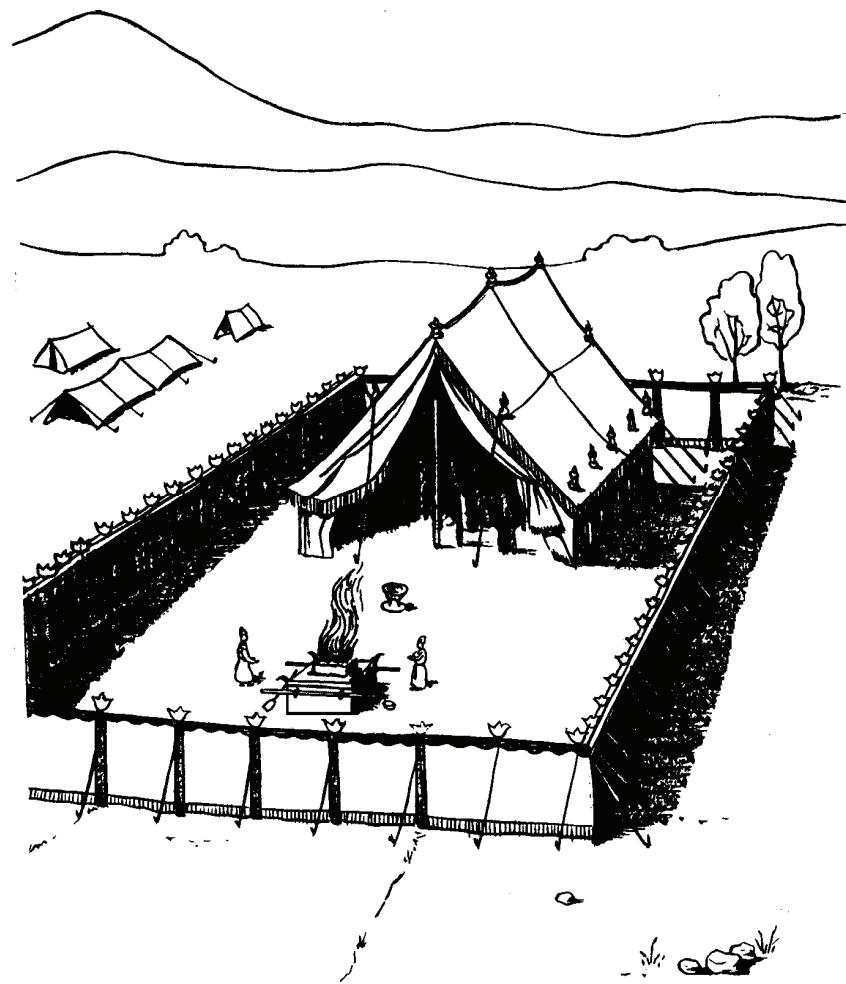
Genesis 8:20, Genesis 12:7

Págsambaan nen Judio hidi

Iyád a bilay ay págsambaan nen Judio hidi ten Diyos ten luub nen nalay a panahun. Iyád ay gamet ti koblet nen kambing. Habang maglakad en Judio hidi paangay ten luga-lugar hidi ay lagi di a tawidán iyád a bilay. Kailangan nen tolay hidi ti ánnám a kariton a hela nen baka para matawid en atanan a bahagi ni bilayid a iyád. Magalay en tolay hidi ten bilay. Itupu di sakay tutudán en alay di ten págalayan ten atubengán nen bilay.

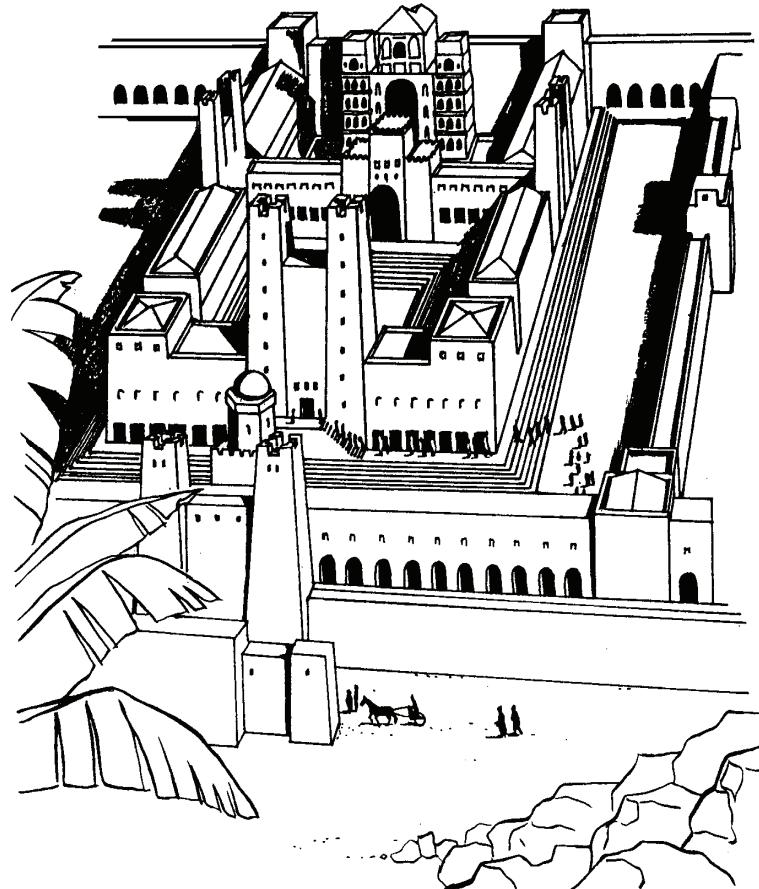
Exodo 26, Exodo 40:34

En Templo

Tenhud, nagpagamet ti hari a Solomon ti Israel ti dikál a bilay a gamet ti batu para ten Diyos. Impataknág na iyád ten banuwan nen Jerusalem. Iyád a bilay ay dinulawan di a Templo. Iyád a templu ay sinida nen kadima hidi nen Israelita hidi. Kállipas nen makpal a taon es-sa dámman a hari a dáddulawan di a Kagalang-galang a Herodes en nagpataknág ti templu para ten Diyos. Inabut ti mahigit a walu a pulu a taon bagu natapos nen Judío hidi en templu. Iyád en idsura nen templu a ginamet di. Atanan a lállaki a Judío ay angay ten templu kada sa-taon para magalay ten Diyos. En tolay hidi ay angay ten templu para magpuri sakay magdasal

Mateo 12:6, Marcos 15:38, Juan 2:15

En Biblia

Ni agum ay isulat nen lállaki hidi en Biblia ten pirasu hidi nen madáaggi sakay madilaw a papel a dáddulawan di a papyrus, peru en pinakamaganda ay en nesulat ten koblet nen hayup. Mas magmalay en koblet nen hayup nan ten papyrus.

Iyád ay Upos nen Diyos a nesulat ten koblet nen hayup. Ni angay sumamba en tolay hidi ay essa dikodi en magbasa ti hidi iyád a sulat. En padi hidi en mamahala ti hidi iyád ten bilay a págsambaan ten Diyos.

Lucas 4:16-21, Juan 14:24, Genesis 14:18

En Páglábbáng

Ilábbáng nen Judío hidi en patay ten kuweba a ked ten gilid nen batu a ginamet nen kalállakiyan hidi. Balutan di ti tela en patay sakay isáddáp di ten kuweba. Ni mesáddáp di dán haud en patay ay igulung nen kalállakiyan hidi en dikál a batu tánni sumiradu ten ábbut nen kuweba. Ten dikona a natay ti Jesus, inlábbáng di bi siya ten kuweba a kona háddi. Ten dikona dumemát en bábbi hidi para dáttonan di ti pabangu en bággi na naketa di en anghel a nánggulung ten dikál a batu a nakasiradu ten kuweba. Awan dán ti Jesus haud. Nabiyang siya a ruway.

Mateo 27:60, Marcos 6:29, Juan 19:40

En Tolda

Iyád ay letratu nen tolda a págyanan nen Judio hidi tenhud. Ten dikona awan palla nasakup nen Judio hidi en lugar nen Palistina ay tolda en págyanan di. Maski ten dikona a nagsapul dán en Judio hidi a mágyan ti bila-bilay ay magyan padi hidi ten tolda ni sákgapas dán. Tánni adeni la en págyanan di ten mula di hidi. En pastol bi hidi ay mágyan bi ti tolda. Iyád a tolda ay gamet ti koblet ni kambing a niladi nen bábbi hidi tánni magin tela. Tehud iyád a posti tánni metaknág sakay nakakabit bi iyád ten posti hidi ten gilid na. Tehud a kortina a ked ditángnga nen tolda kaya nahati iyád ti duwwa a bahagi. En bahagi a ked ten adág ay págyanan nen bábbi hidi. Ni agum ay tehud labi a sadili a tolda en bábbi hidi. Ni naubus dán en lamon nen hayup hidi nen a essa Judio ten palebut di ay ikáppel na en tolda di sakay angay hidi ten lugar a makpal a lamon sakay itáknág di dámmán a ruway en tolda di.

Genesis 9:21, 2 Corinto 5:4

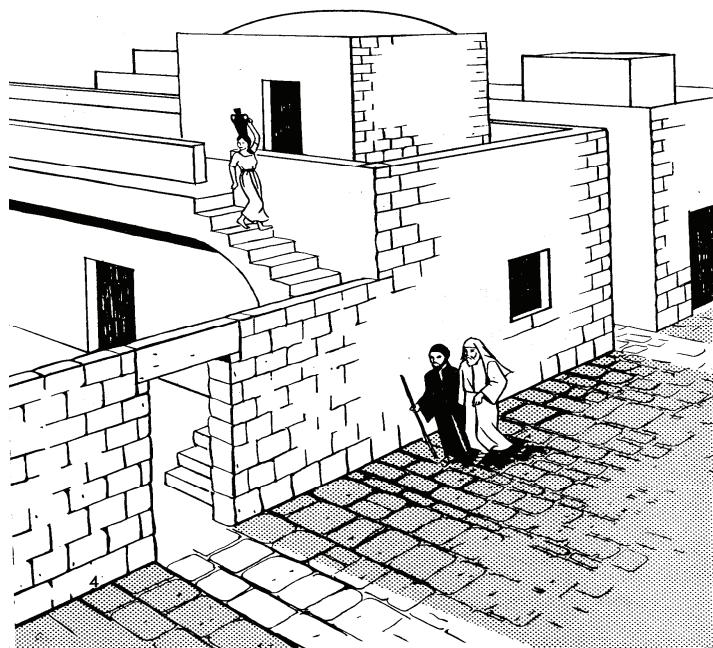
En Bilay nen Judio Hidi

Ten dikona a masakup nen Judio hidi en lugar a Palistina ay nag-sapul dán hidi a mágyan ti bilay. En bilay di ay gamet ti putik a pinamadi ten aldew. Kákpalan ten bilay di ay essa la a palapag. Sakay tehud la a essa a kuwartu.

En atáp nen bilay di ay patag. Ni agum ay magpagamet en mágkayaman hidi a Judio ti bilay a gamet ti batu. En langkaw na ay duwwa o ni tállu a palapag, kona ten ketan ten letratu. Karaniwan a en kaduwwa a palapag ay essa a kuwartu ten bubung nen bilay di. Gággamitán la iyad ni tehud a bisita sakay para ten mágkahalaga hidi a kasayaan.

Tehud a agdenan ten luwas nen bilay tanní makasangkay ka ti iyád a kuwartu kaya awan dán kailangan a sumáddáp pa en tolay hidi ten dipalongu a palapag nen bilay. Ni agum ay páhkabit-kabitan nen Judio hidi en atáp nen bila-bilay di ten pamamag-itán nen pággamet di ti dilan ten atáp di hidi. Dáddulawán di iyád a dilan ten atáp.

Marcos 13:15; 14:15, Gamet 1:13

En Ama

En ama en pinunu ten pamilya nen Judio hidi. Mamahala siya ten buu a pamilya na habang a biyag siya, atanan ten pamilya na hidi en kabinga na, en anak na hidi a lállaki sakay en kákkabinga di hidi. En alipin di hidi ay kailangan a sumunud dikona. En anak a lállaki a awan sumunud ten ama na ay bunuwán di. En ama bi en mamahala ten atanan a kabuha-yan di sakay ten atanan a ari-ariyan di. Iyád ay letratu nen ama a magtoldu ten anak na tungkul ten Diyos. Gággamítán na iyád gapu iyud en utus nen Diyos ten ama hidi. Ipakasalanen nen Diyos ten ama nen sa bilay ni en pamilya na ay awan sumámba dikona. Kaya en ama en mángdi-palongu ten págsamba nen buu a pamilya. Bagu dummemát en kapanahanan de Moises, en ama hidi ay mággalay dán ti hayup para ten pamilya a, a kona ten gággamítán nen padi hidi.

Genesis 7:1,7; 38:24, Exodus 12:26, Job 1:5

En Toldu nen Ina

Táttolduwan nen dáddikál en anak di hidi ten bilay di. Matutu en anak di hidi ten ketan di a gággamitán nen dáddikál di hidi. En ina ay magtoldu ten anak na a magimorya ti bersikulu ten Biblia sakay ten mágkaganda hidi a kakagiyan. Ti iyád a paraan ay matukuyan nen anak hidi ni ánya en tama sakay mali. Táttolduwan hidi nen ina di hanggan dumikál hidi sakay handa dán a mákkabinga. Habang a tumulung en anak a bábbi ten atanan a gággamitán nen ina na ay tolduwan na bi hidi a magin mabait a kabinga sakay ina.

Kawikaan 1:8; 31:1, 2 Timoteo 1:5; 3:15

En Toldu nen Ama

Ni en anak a lállaki ay limma o ni ánnám dán a taon, magsapul dán bi en ama di a magtoldu dikodi ti págbasa. Sapulan di a basaán en utus nen Judio hidi a nakasulat ten libru nen Levítico ten Datí a Tipan. Káttapos na ay basaán di dán bi en agum pa hidi a libru ten Biblia. Kailangan a tolduwan hidi nen ama di ti tungkul ten Diyos sakay ten utus na hidi. Tolduwan bi nen ama hidi en anak di a lállaki ti págnigosyu. En mággamet ti binga ay maari bi a metoldu ten anak na ni konya maggameret ti binga. Kona labi ten magkarpinteru maari na a tolduwan en anak na ni konya pággamitid ti bagay a gamet ti kayu. Habang a tulungan nen anak en ama di ten págtarabahu na, maari matukuyan hidi iyád a tarabahu.

En Págiskuwela

Ten kapanahunan de Jesus, en anak hidi a lállaki ay angay magiskuwela tánnimatukuyan di a magbasa. Ni ánnám dán hidi a taon, tolduwan án hidi nen maistu di a magbasa ti Biblia. Itoldu na dikodi en tungkul ten Diyos sakay ten utus na hidi. Ni malalaki hidi ten iskwilaan ay magiskuwela dámmán hidi ten agum a iskwilaan ni sapulu ay ti ánnám dán en idad di. Ti iyud a iskwilaan ay mas makpal pa hidi a matukuyan tungkul ten Biblia sakay ten kautusan nen Judío hidi. Ni sapulu ay ti duwwa dán en anak a lállaki ay maari dán siya a umangay ten templu ti Jerusalem sakay magtanung ten maistu hidi nen kautusan sakay ten Pariseo hidi. Sakay itoldu di dikona en upos hidi nen Diyos a nesulat.

Lucas 2:46, Gamet 22:3

En Pangaku nen Magkatipan

Ni binata dán en anak di hidi sakay handa dán hidi a mákkabinga, en ama en mangpili ti makabinga di. Peru ni agum ay maari labi a magpili en anak ti makabinga na. Ni pumayag en bábbi a magpakasal ten lállaki, en binata o ni en ama na ay mangatád ti rigalu ten bábbi sakay ten dáddikál na. Iyád en mángpeta a tatarudan en panantu di. Awan di dán maari a baguwán o ni ibaliawan en panantu di ni neatád dán en rigalu. En maari la a mangbagu ten panantu di hidi ay en pághiwalay di. En pangileng nen tolay hidi ten magkatipan ay tunay dán a magkabinga, maski ni awan palla hidi nekasal. Ni bakán a pilak o ni ánya man a bagay en iyatád nen lállaki a rigalu ay maari siya a magtarabahu ti pansamantala para ten ama nen bábbi.

Genesis 24:3; 26:34-35, Mateo 1:18-19,
Lucas 1:27; 2:5

En Kasal

Ni handa dán a magpakashal en lállaki sakay en bábbi. En lállaki ay magsulot ti pinakamaganda na a damit sakay pakasalan na en bábbi. Angay siya sakay en duwwa na a amigu ten bilay nen bábbi. Mákkuyug bi dikodi en agum hidi a tolay a mágkansiyon sakay magtugtug. Isulot nen bábbi en mapudew a alikábkáb sakay alahas na hidi. Tapuran na en rupa na ti mapudew a damit. Sakay urayán na sakay nen amigu na hidi a bábbi en lállaki a ikasal. Ni mesulot na dán en mapudew a damit, mangahulugan iyád a siya en bábbi a handa dán a mákkabinga. Ten iba a pagkakataun ay awan magbelo en bábbi hidi.

Genesis 24:65; 29:23-25, Isaias 61:10

En Kasalan

Ni dumemát dán en lállaki a ikasal sakay en amigu na ten bilay nen bábbi a kakasal na, alapán di en bábbi sakay ikuyug di ten bilay nen lállaki. Kailangan a mákkuyug en bábbi hidi a amigu nen bábbi a ikasal. Sapulu a bábbi en mangtawid ti simbuwan. Tehud hidi a kasayaan ten bilay nen lállaki a ikasal.

Imbitaan di en amigu di hidi sakay en tolay hidi ten lugar di. Atáddan hidi nen lállaki a ikasal ti mággkaganda a alikábkáb a isulot di. En bisita hidi ay dáddulawan di a "anak nen kasalan". Mayamaya ay duwwa ten amigu nen lállaki en mángtugán ten inkasal hidi ten essa a kuwartu ni hádyá mátdug en bábbi. Haud na maari a ibutan en mapudew na a damit. En kasalan ay magmalay ti essa hanggan ti duwwa a simba.

Genesis 22:22,27, Mateo 22:1-11; 25:1-13,
Juan 2:1-10

En Tarabahu nen Bábbi a tehud a Kabinngá

Káttapos nen kasal, magsapul dán en bábbi ten atanan nen tarabahu na bilang kabingga. Gamitán na en atanan a mágkadággi a tarabahu ten pamilya. Bantayan na en hayup di hidi, magtarabahu siya ten uma, maglуту, sakay maggamer siya ti badu di. Ni magenak dán siya ay alagaan na bi hidi. Kailangan na a sunudán en kabingga na. Dulawan na pa siya a panginoon, kona ten pangdulaw nen essa a alipin. Peru awan siya maari a ituring nen lállaki a kumán a alipin. Magtarabahu siya ti madággi kaya igalang bi siya nen kabingga na a lállaki. Mahalán siya nen lállaki sakay ituring na siya a kona ten sadili na. Kailangan bi a sunudán nen anak hidi en ina di kona ten págsunud di ten ama di. Sasangan la ten lállaki hidi en tehud a makpal a kabingga.

Genesis 18:12, Deut. 21:18-27, Kaw. 31:10-31

En Kautusan nen Judio Hidi

Ni agum, pakasalan nen lállaki en bilu nen kaka na. Ni matay en kaka na a awan hidi ti anak ay ten kabingga na, kailangan a pakasalan nen wadi en bilu nen kaka na. En dipalongu di a magin anak a lállaki ay magin kuwenta anak nen natay a kaka na. Iyád a anak en magmana ten atanan a ari-ariyan nen natay sakay siya en mángtáttawid ten ngaran nen natay. Iyád ay kautusan nen Judio hidi. Peru kákkagiyán bi háddi a ni umád nen lállaki a pakasalan en bilu nen kaka na, ay maari siya a tumanggi. Peru ni tumanggi siya ay iyangay siya nen bábbi ten atubengan nen pinunu hidi nen lahi di sakay alapán na en sinelas na. Ti iyád a paraan ay mapasaniki siya gapu awan na ginamet en tungkulín na. Sakay maari dán a magpakasal en lállaki ten iba a kapamílya labi nen natay na a kabingga.

Gen. 38, Deut. 25:5-10, Ruth, Mateo 22:23-28

En Karapatan nen Panganay

Ni matay en ama, en kaka di a anak a lállaki en magin pinunu ten pamilya di. Maalap na en luta a págyanan nen bilay di sakay en kaduwwa a bahagi nen mana nen ama na. Iyád en dáddulawan di a karapatan na bilang panganay. En agum hidi a anak di a lállaki ay maghati-hati ten agum pa hidi a mana di ten ama di. Kailangan di bi a sunudán en kaka di. En bábbi hidi ay awan ti maalap ten mana nen ama di maliban la ni awan ti lállaki a anak. Kailangan bi a dyan hidi mákkabinga ni awan gubwat ten lahi di, gapu mawan en parti di ten mana ni mákkabinga hidi ti awan di kalahi. Kona labi ten ina di awan bi siya ti maalap a parti ten kayaman hidi nen kabinga na. Alagaan siya nen kaka a lállaki a anak di sakay nen bábbi hidi ten pamilya di a awan nakakabinga.

Genesis 25:31-32, Lucas 15:12

En Pamilya hidi

En kada pamilya ay kabilang ten dikál a grupu nen pamilya hidi. Mámmagyan hidi ten essa a lugar. Karaniwan ay eessa la en naggubwatan di a lahi. Magipun-ipun hidi para ten kasayaan di ten relihiyon di. Karaniwan a pari-parehu en tarabahu di. Kaya maari a ten agum a lugar ay karpinteru atanan en tarabahu di. Ten agum bi a lugar ay maari a mággamet ti binga en tarabahu di. Sakay iba bi ten agum a lugar. Ni agum ay tehud a iba-iba a lahi en mámmagyan ten essa a banuwan. Dáddulawan di a mágkatanda ten banuwan en pinunu ten kada lahi. Mág-getnud hidi ten sássáddáppan ten banuwan a pamággipun-ipunan nen tolay hidi. Haud di a pamággurunan sakay ayusán en problema nen tolay hidi.

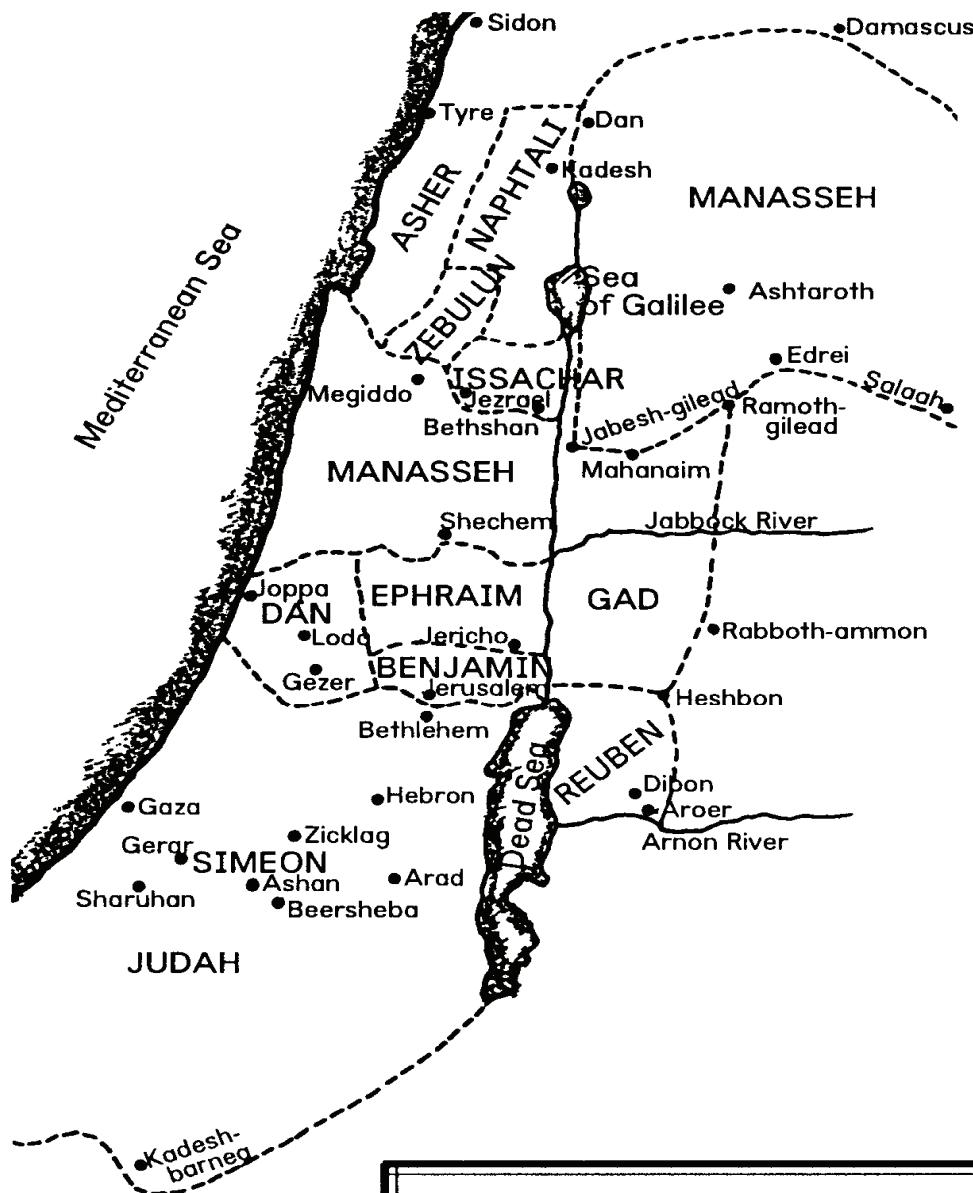
Genesis 23:10, 18, Lucas 7:3

En Lahi hidi ni Jacob

En kada pamilya hidi ay mamágkaguman ten essa dikál a grupu a dáddulawan a lahi. Ten dikona sakupán nen Judío hidi en lugar nen Palestina, ay hinati-hati di en lugar hidi haud ten kada lahi di. Ketan ten mapa en parti nen luta a neangay ten kada lahi. En kada grupu ay dinulaw ayun ten anak hidi ni Jacob gapu hidi iyud en ninunu di.

En ngara-ngaran di ay nakasulat ti dáddekál ten mapa. En lahi ni Levi ay awan nakasulat gapu awan hidi kaparti ten luta. Hidi en lahi nen padi hidi. Makaalap hidi ti essa banuwan ten luta nen kada lahi. Ni agum en lahi de Efraim sakay Manases ay mebilang a essa la a lahi, hidi ay gubwat ten lahi ni Jose. Iyád en sapulu ay ti duwwa a lahi nen Judío hidi. Ten dipalongu ay dáddulawán di en pinunu hidi nen lahi di a prinsipe. Peru kállipas nen sangan a panahun ay napalitan en pangdulaw di ti mágkatanda ten banuwan.

Genesis 49, Mateo 19:28, Pahayag 7:4-8; 21:12

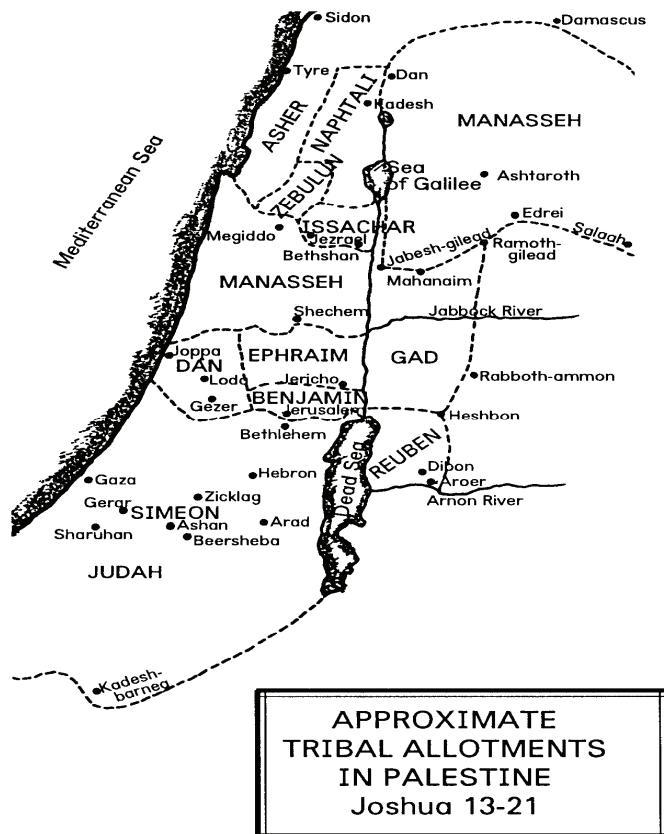
APPROXIMATE
TRIBAL ALLOTMENTS
IN PALESTINE
Joshua 13-21

En Gubiernu

En hari en mamahala ten buu a banuwan nen Judio hidi. En tarabahu na ay igiya en tolay hidi ten panahun nen labanan. Utusan na bi en tolay hidi a sumunud ten utus hidi. Utusan na bi hidi a magbayad ti buwes tánni magkahud hidi ti sundalu a mángsurug dikodi ten labanan. Gamitán na en atanan a makaya na tánni magin maayus en biyag nen tolay hidi a sakup na. En hari hidi a Judio ay kailangan a mamahala para ten Diyos.

Ni agum ay ingatan di en págsamba nen tolay hidi ten Diyos ten pamamag-itán nen págtutud di ten lugar hidi a págsambaan ten diyos-diyosan hidi.

Genesis 10:8-12, Marcos 6:14

En Trono nen Hari

En hari ay mangdátton ti simbulu nen mataas na a k a l a g a y a n s a k a y kapangyariyan na ten buu na a báaggi. Iyád en gággamítán na. Mágbadu siya ti damit nen hari. En mágkayaman la hidi sakay en hari en maari a makabali ti iyád a damit gapu tunay iyád ti kamahalan. Kailangan bi a tehud a korona en hari. En agum a korona ay gamet ti gintu sakay tehud a mágkahalaga a batu.

Ni agum ay ipagamet nen hari ten essa tolay en korona na tánni mepeta ni sangan a banuwan en sakup na. En trono na ay malangkaw, en pinaganda a etnudan en pággetnudan na.

Pakatukuyan iyád a siya en pinakamataas ti kapangyariyan ten buu a lugar. Táttawid na en essa a mahalaga a sarukud. A magsimbulu ten magiging pinunu na. Dáddulawan di iyád a setro.

Marcos 15:17-20, Mateo 27:28-31; 19:28, Pahayag 19:12

Pággalang ten Hari

Ni en Judio ay angay ten atubengán nen hari o ni ten mahalaga a tolay, ipeta na en pággalang na ten pamamag-itán nen arikad na. Essa palatandaan nen pággalang ay ni manatili ka a mágtaknág ten atubengán nen hari. Ni tehud siya a agidán a ánya man ay dumukug siya ten atubengán nen hari, o ni lumuhud siya ten atubengán hanggan sumayad en ulu na ten luta. Ni agum ni tehud a mahalaga a bagay a agidán en essa tolay, lumuhud siya ten atubengán nen hari. Gamitán na bi iyád ni ipeta na en kasayaan na ten ginamet nen hari. Gággamítán bi iyád nen Ju-dio hidi ten págsamba sakay pagdasal di ten Diyos.

Genesis 17:3, Marcos 1:40, Lucas 17:16

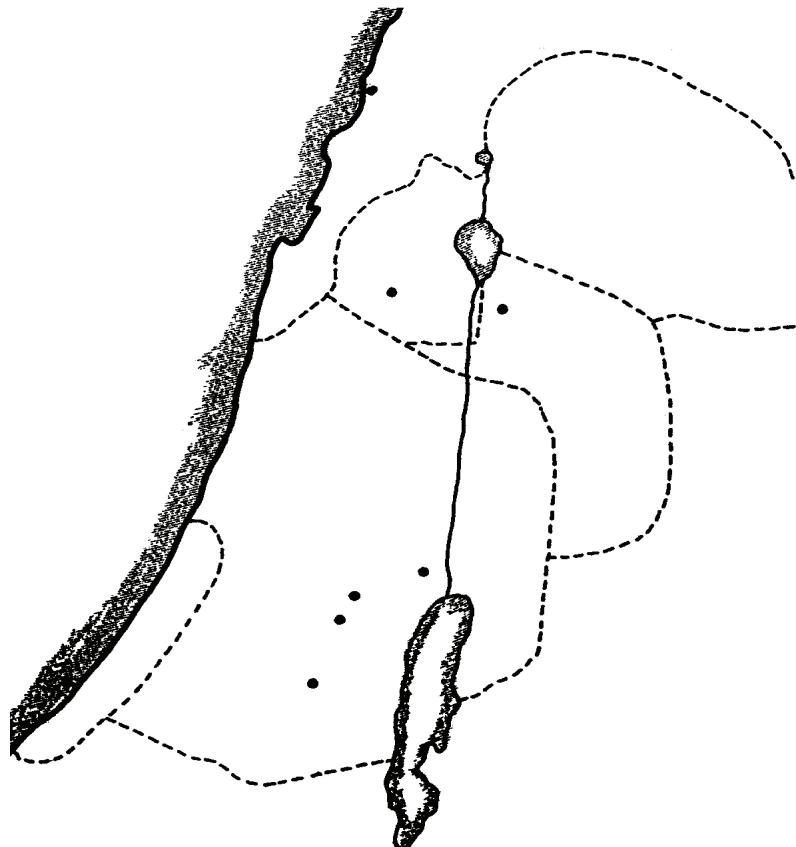

En Lugar nen Judío hidi

Ten panahun nen Bigu a Tipan, en Judío hidi ay pamahalaan nen Romano hidi. Awan ti sadili a hari en Judío hidi. Ni en essa a tolay ay mamahala dikodi, gamitán hidi nen Romano hidi a hari.

Sakay kailangan a gamitán ni iyád a hari en atanan a kagiyán nen Romano hidi a gamitán na. Peru kakpalan ten panahun nen Bigu a Tipan, en lugar nen Palistina ay nahati ti iba-iba a bahagi a en mamahala dikodi ay en Romano hidi. Dáddulawan hidi nen tolay hidi a gobernador sakay tetrarka. En gobernador ay palagi a taga iba a lugar. En tetrarka ay mamahala ten ika-áppat a bahagi nen kahariyan. Ni agum ay dáddulawan hidi nen tolay hidi a hari, maski awan hidi tatarudan a hari. Ketan ten mapa ni konya hinati nen Romano hidi en lugar nen Judío hidi ten panahun a nabiyag ti Jesu-Cristo ti munduwidi.

Marcos 6:14, Lucas 3:1, Mateo 27:2

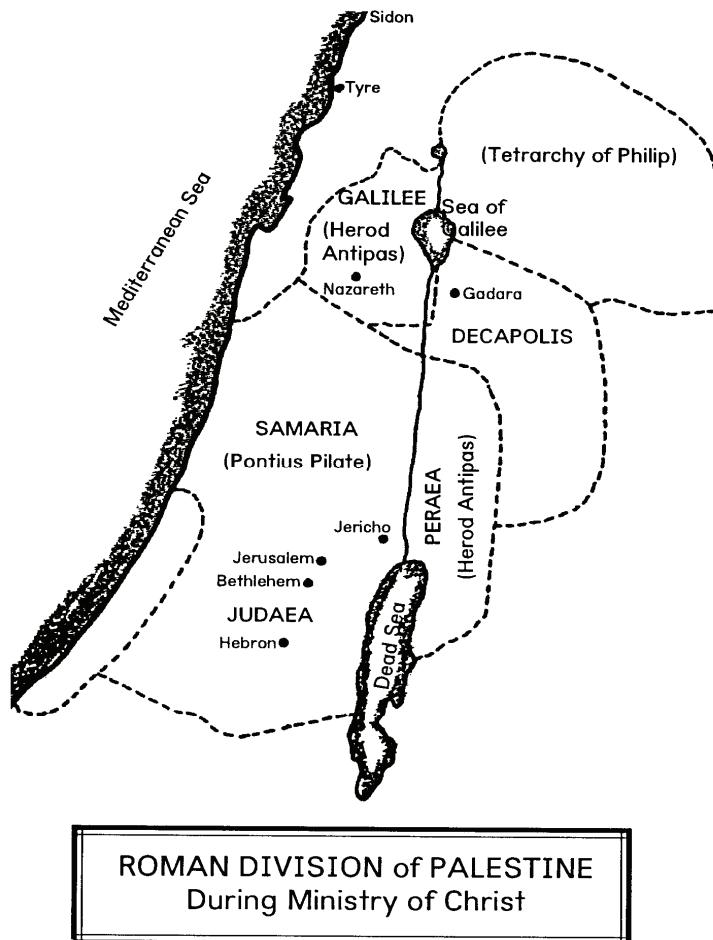

En Emperyo nen Roma

En Romano hidi ay makapangyariyan a tolay. En pinakamataas a pinunu ti Roma ay en emperador. En lugar a pamahalaan na ay dáddulawan a emperyo na. Ten panahun nen Bigu a Tipan namahala siya ten makpal a lugar. Ketan ten mapa ni sa konya kadikál en emperyo a sakup nen Roma. En luta a págyanan nen Judío hidi ay essa la a badit a parti nen emperyo nen Roma.

Nagpagamet en Romano hidi ti mákkaganda a dilan ten lugar hidi a nasakup di. Ginamet di iyád tánni alisu a makaangay en sundalu di hidi ten luga-lugar hidi. Ti iyád a paraan ay mapanatili di a mapayapa en lugar hidi a sakup di. Ikalat bi nen Romano hidi en upos di ten buu a emperyo. Hidi iyád a bagay ay nakatulung kán Pablo sakay ten disipulus hidi ni Jesus a mangaral ten Maganda a Bareta ten atanan a lugar a sakup nen emperyo nen Roma.

Roma 10:18

En Alipin

Ten Bibliya ay tehud a tolay a dáddulawan a alipin. En agum dikodi ay nadikáp ten labanan. En agum ay mágkahirap a tolay a kailangan di a ilaku en pamilya di o ni en sadili di ten agum tánni tehud hidi a ibayad ten utang di. Kailangan di a magtarabahu para ten tolay a namali dikodi. Awan hidi áupaan ten tarabahu di. En pangileng nen Judío hidi ten alipin di ay kona ten kababaan a miyemburu nen pamilya di. Peru en agum hidi a tolay ten iba a banuwan ay mas madukás en pangileng di ten alipin di hidi. En tolay hidi ay mamali sakay maglaku ti alipin ten palengki o ni págbaliyan. Dinulaw ni Pablo en sadili na a alipin ni Jesu-Cristo, gapu nabati na a binali dán siya ni Jesus ten kákkatay na ten kudus para dikona.

Genesis 12:16; 15:13, Mateo 8:9, Roma 1:1

En Kállaya nen Alipin

Tehud a sangan a paraán tánni magin malaya a ruway en essa a alipin. Essa a paraan ay ni baliyán siya sakay palayaan nen essa na a kapamilya. O ni, magkahud siya ti pilak sakay pagbayad na para ten sadili na. En alipin a bakán a Judío ay maari a mangtawid ti pilak ten templu nen Diyos na sakay iwarak na haud en pilak. Káttapos ay maari na a ikuyug haud en amu na. Alapán nadid nen amu na en pilak ten templu. Sakay tehud a mangibut ten pilak ten listaan ten essa ten batu ten templu. Káttapos ay isipán dán nen atanan a en alipin ay kao dán nen diyos ti iyud a templu. Peru en tatarudan ay malaya dán siya. En dulaw ten pilak a ibábbayad tánni makalaya a ruway en alipin ay dáddulawan a ransom o ni bayad para ten biyag.

Lev. 25:47-55, Ro. 8:23, 1 Cor. 6:20, 1 Pedro 1:18

En Máklimus

Essa pa a kalasi nen tolay ay en máklimus hidi. Hidi ay mágkahirap a tolay a awan magtarabahu tánni magkahud ti pilak. Kakpalan dikodi ay burák, o ni tehud a saket, o ni nagkasakit kaya awan makatarabahu. Mággetnud hidi o ni magtaknág ten gilid nen dilan, o ni ten sássáddáppan ten templu, o ni ten pintuwan nen bilay nen magkayaman hidi. Agidán di ten tolay hidi a atáddan hidi ti pagkain o ni pilak.

Mc. 10:46, Lu. 16:3,19-31, Gamet :1

En Pággamet ti Pabangu

Tehud a nakagi ten Bibliya a sari-sari a kalasi ni tarabahu a gággamitán nen tolay hidi. Essa a klasi ni tarabahu ay en pággamet ti pabangu a gubwat ten mula hidi. Hidi iyád a pabangu ay masárrub sakay makpal a maari a pánggamitan. En pággamet sakay páglaku ti pabangu ay essa dikál a nigosyu ten panahun nen tolay hidi ten Biblia. En essa di a pabangu ay magamit a gamot para ten talingu, kaduwwa ay magamet a insensu para ten págtutud ten Templo. Sakay en pinakamahal a pabangu. En mira sakay aloe ay pabangu hidi a gággamitán para ten páglábbáng.

Gen. 37:25, Mat. 2:11, Marcos 14:3, Jn. 19:39-40

En Pággamet ti Tolda

En essa pa a tarabahu nen tolay hidi ay en pággamet ti tolda. Iyád ay iba ten tolda a nabasa moy ten sapul ni iyád a libru. Ginamet hidi iyud nen bábbi hidi a gamet ti koblet ni kambing o ni koblet nen hayup hidi. Ten panahun nen Bigu a Tipan ay mággamet en lállaki hidi ti tolda a gamet ten tela a dáddulawan di a Cilicia. Maari iyád a tolda ay págyanan nen sundalu hidi. Ti Pablo ay essa bi a mággamet ti tolda.

Gamet 18:3

En Prupeta

En essa pa a kalasi nen tolay a kinagi ten Biblia ay en prupeta. En prupeta ay en tolay a pinili nen Diyos para mángpahayag ten mensahi na. Pagsarantaan na en Judio hidi ni sumamba hidi ten diyos-diyosan sakay ni awan hidi sumunud ten utus nen Diyos. Kákkagiyán nen Diyos ten prupeta en agum a bagay a gustu a gamitán nen prupeta. Kaya karaniwan a mekagi nen prupeta ten tolay hidi en tungkul ten bagay hidi a awan palla nangyari. Kagiyán di ten tolay hidi a alapán nen Diyos dikodi en páppagyanan di a luta ni awan hidi sumoli sakay sumamba ten Diyos. Kagiyán di bi ten tolay hidi en mágkaganda hidi a bagay a mangyari ni sumoli hidi dikona sakay sumunud hidi ten utus na. Inhula di dán en káddemát nen Mesias a nalay dán a panahun bagu siya a neenak. Iyatád nen Diyos en mensahi na ten prupeta ten iba-iba a paraan. Peru karaniwan ay ten pamamag-itán nen tagináp sakay pangitain.

Genesis 20:7, Marcos 1:2, Gamet 21:10

En Pariseo hidi

En Pariseo ay en tolay hidi a karaniwan a kákkagiyán ten Biblia. Hidi en pinakamahalaga a grupu ten relihiyon nen Judio hidi. Maniwala hidi a hidi ay tunay a tagasunud ten utus hidi nen Diyos. Sestiyán di sakay adeyuwan en tulay hidi a tehud la a sa badit a tukoy ten kautusan nan hidi. Peru en isip nen karaniwan hidi a tolay ay magkabait hidi a tolay. Tinulungan nen Pariseo hidi en Judio hidi a umasa a dumemát en dakila a hari a impanantu nen Diyos. Peru kakpalan ten Pariseo hidi ay awan hidi naniwala kánni Jesus a Hari.

Mar. 2:14-17; 10:17-22, Lu. 18:9-14, Mat.23:1-36

En Pariseo hidi

En Pariseo hidi ay mapagmataas. Gugustu di a ketan nen tolay hidi a sássunudán di ti maayus en utus hidi nen Diyos. Magsulot hidi ti mágkaganda a damit a tehud a dáddekál a pilakterya nan ten karaniwan a damit a isássulot nen Judio hidi. Gággamitán di iyád tánni matenggi hidi nen tolay hidi. En Judio hidi ay magsulot ti damit a tehud a bulsa a tehud a lasán a sasangan a kopya nen bersikulu hidi a gubwat ten libru a insulat ni Moises. Dáddulawan di iyád a pilakterya. Mágsulot en Judio hidi ti kona háddi a essa a nakabákkád ten ulu di sakay essa bi ten kawiri di a lima. Isássulot di iyád kada magdasal hidi ti dimadimang. Peru en Pariseo hidi ay lagi di iyád a susulot.

Mateo 23:5

En Saduseo

Tehud pa a grupu ten relihiyon nen Judio hidi, dáddulawán hidi a Saduseo. En magkataas a pinunu nen padi hidi ay miyembru nen Saduseo hidi. Bakán a kona ten pariseo hidi a awan hidi masyadu a pagtuunan nen karanawan hidi a tolay. Kaya kailangan di a gamitán ni ánya man en gustuwán nen Pariseo hidi. En pánniwala di ay iba nan ten Pariseo hidi. Maniwala hidi a en nesulat ni Moises a kautusan en dapat a sunudán. Kákkagiyán bi nen Pariseo hidi a dapat bi a sunudán en atanan a toldu nen ninunu di hidi tungkul ten kautusan. Maniwala bi en Saduseo hidi a en Diyos la en biyag a ispiritu. Maniwala en Pariseo a kaguman nen Diyos a biyag en anghel hidi sakay en agum pa hidi a ispiritu. Awan maniwala en Saduseo hidi ten kákkabiyag a ruway. Peru maniwala en Pariseo hidi. Awan maniwala en Saduseo hidi ten pademát a dakila a Hari nen Judio hidi. A paniwalaan bi nen Pariseo hidi.

Maros 12:18, 26-27, Gamet 23:6-8

En Maistu nen Kautusan

En maistu hidi nen kautusan ay en tolay hidi a intalaga di en biyag di ten pággadal ten Kautusan. Inadal di bi en toldu hidi nen ninunu di hidi tungkul ten kautusan. Ni agum ay madulaw bi hidi a abugadu. Kakpalan dikodi ay padi bi. Gugustu nen maistu hidi nen kautusan sakay nen padi hidi a awan suwayán nen tolay hidi en utus hidi nen Diyos. Kaya dinagdagan di en utus hidi ti makpal pa a sadili di dán a utus. Ten dikona gamitán di iyád kinagi di a kákkudalán di en utus hidi nen Diyos. Peru kinagi ni Jesus a ten dikona gamitán di iyád ay nalimunan di en pinakamahalaga a utus nen Diyos.

En maistu hidi nen kautusan en mágtoldu ten tolay hidi. Itáttoldu di a kailangan hidi a igalang nen tolay hidi a mas nan en dáddikál di hidi. Mas gustu di a mággetnud ten pinakamahalaga a puwestu ten kasayaan hidi. Áalapán di en pinakamahalaga ten atanan a bagay. Hidi bi en náng-sulat ten kahulugan nen Kautusan.

Mat. 5:20, 23:1-36, Mc. 12:38-40, Lu. 11:43

En Sanedrin

En maistu hidi nen kautusan ay awan la magtoldu tungkul ten utus hidi, hidi bi en magin hukum ten Judio hidi ni tehud a summuway ten utus di.

Kada banuwan ay tehud hidi a lugar a pággimbistigaan. Dáddulawan di iyád a sanedrin. En maistu hidi nen kautusan, pinunu nen banuwan, sakay en pinunu hidi ten sinagoga ay magkahud ti grupu a duwwa a pullu ay ti tállu a miyembru ten kada sanedrin. Ni agum ay dulawán di iyád a grupu nen tagapayu hidi. Payagan nen Romano hidi a mamahala iyád a grupu ten Judio hidi sigun ten kautusan nen Judio hidi.

En pinakamataas a pággimbistigaan nen Judio hidi ay en Sanedrin ti Jerusalem. Tehud iyád a pittu a pulu a miyembru. Padi hidi sakay en maistu hidi nen kautusan. Igiya nen pinakupunu a padi en grupu ni mamágguron hidi. Iyád en pinakamataas a kapangyariyan ten kautusan ni Moises.

Imbistigaan di bi en kasu tungkul ten awan pággalang ten Diyos. Peru awan hidi payagan nen Romano hidi a maghatul ti kamatayan. En ketan ten letratu ay en essa tolay a mágtaknág sakay imbistigaan di ti iyád a lugar.

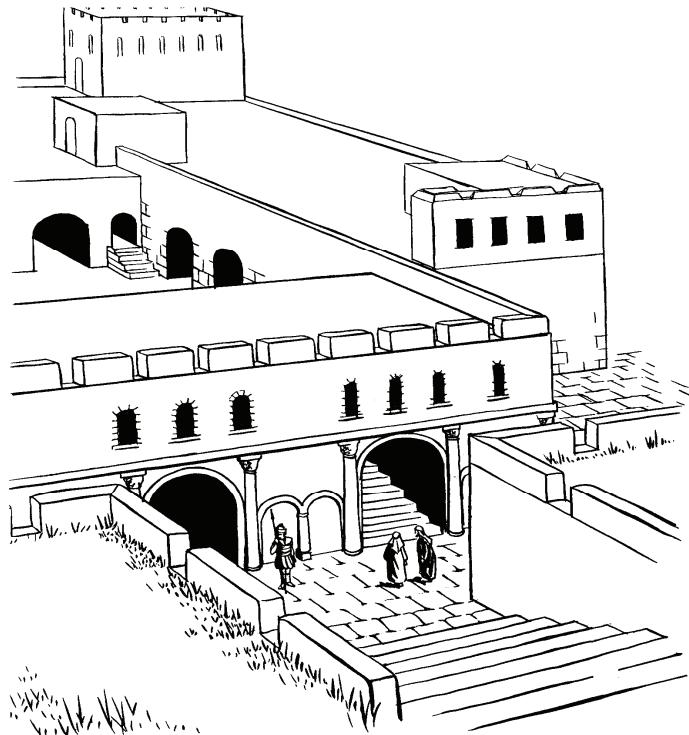
Mat. 5:22; 10:17, Mc. 13:9; 14:55, Gamet 4:5,15

En Bilay a Pághatulan

Ni kagiyán nen pinunu hidi nen banuwan o ni en dáddulawan di hidi a sanedrin a dapat ay matay en nagkasala a tolay, iyangay di siya ten lugár a pághatulan. Iyád en págyanan nen Romano a gobernador ni ked siya ti Jerusalem. Haud ay mágsanig en gobernador ten kasu nen tolay sakay magdisisyon siya ni ánya en dapat a mangyari. Ánya man a bilay a págyanan sakay pagtarabahuwan nen Romano a gobernador para ten gubiernu ay madulaw a pághatulan. Isipán nen agum a tolay a en pághatulan ti Jerusalem ay adeni ten templu. Ti iyád a letratu ay ketan ni anya en kaparehu ni iyád a bilay. Mágyan bi háddi en agum hidi a sundalu. Ten banuwan nen Roma, kona bi háddi en dulaw di ten sundalu hidi a magbantay ten pinakamataas a pinunu nen Roma o ni en dáddulawan di a emperador. Ti Roma iyád a upos ay mángpakapospos a grupu nen sundalu hidi a bakán a bilay.

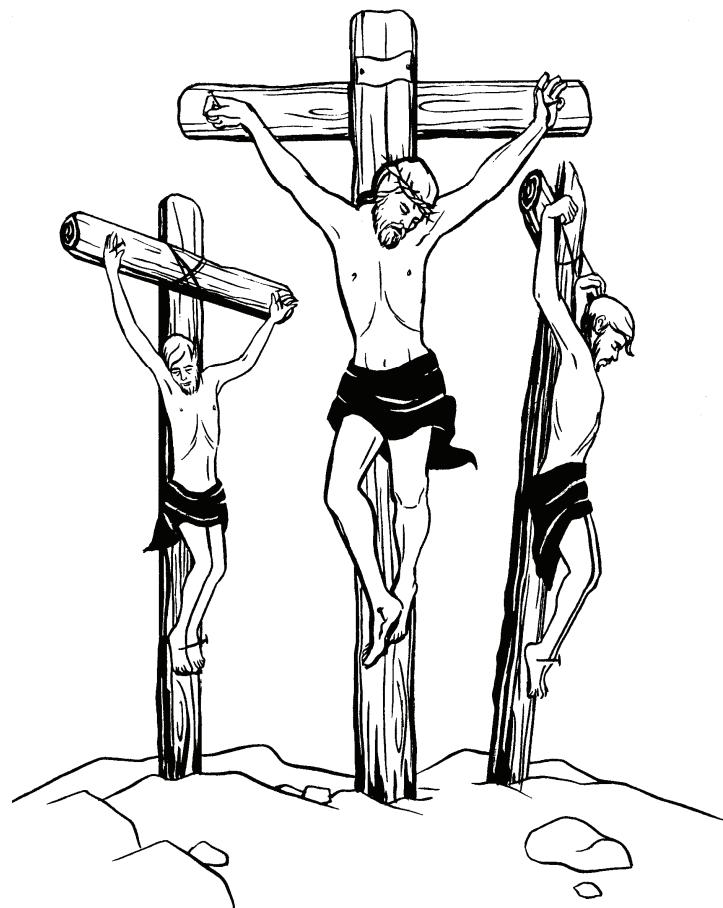
Fil. 1:13, Mat. 27:27, Mc. 15:16, Jn. 18:28,33a

En Págpaku ten Kudus

Ni pumayag en gobernador nen Romano hidu a matay en essa a nagkasala, utusan na en sundalu na hidu a mangbunu ti iyud a tolay. Essa a paraan di ten págparsa ay en págpaku ten kudus. Dipalongu, pahirapan di pa en nagkasala ten pamamag-itau nen págyabat dikona. Sakay ipabáklay di dikona en essa a madáaggi a kayu hánggan ten lugar a katayan na. Káddemat di haud ay ibután di en mángdibabew na a damit. Sakay pakátdugán di siya sakay ipaku di en lima na ten kayu a binaklay na. Ipaku di bi en babásset na sakay itaknág di en kayu. Sakay pabayan di siya haud a nakapaku hánggan matay siya. Matay siya gapu ten uwaw, pagud, ladu sakay saket a mabati na.

Mat. 27:31, Mc.15:20-37, Lucas 9:23

En Pággusig

Ni agum pápparusaan nen Judio hidi sakay nen Romano hidi en tolay hidi gapu ten kássunud di ten Diyos. Awan maniwala en Judio hidi sakay en Romano hidi ten ingkagi nen Diyos a gamitán ni hidi iyád a tolay. Iyád en dahilan ni bakin a parusaan nen Judio hidi en prupeta hidi ten Datu a Tipan. Iyád bi en dahilan ni bakin pápparusaan di en mánnampalataya hidi ten Bigu a Tipan. Gustu di a paimangán en tolay hidi ten pággamet ten inyutus nen Diyos a gamitán di. Ni maparusaan en tolay gapu ti iyád a dahilan, dáddulawán tam iyád a págusta. Makpal a paraan en págdusta ten mánnampalataya hidi. Ni agum ay insultuwán la hidi nen tolay. Ni agum ay ipakulung di hidi. Ni agum ay balbággán di hidi o ni bunuwán di hidi. Iyád ay essa a Romano a handa dán a mangputul ten ulu nen essa a mánnampalataya. Kona bi háddi en kákkatay de Juan a Mág'binyag, Santiago, sakay ti Páblo.

Mateo 5:10,12, Marcos 4:17, Gamet 7:52; 12:2

En Sinagoga

Maniwala en Judio hidi a ni deya man en masor a makatukoy ten utus hidi nen Diyos ay dapat di bi iyád a igamet. Kaya nagpataknág hidi ti Sinagoga ten kada banuwan. Iyád en lugar hidi a maari a angayan nen tolay hidi tánni magadal ten utus hidi nen Diyos sakay magdasal.

En sinagoga ay iba ten templu a págsambaan nen tolay hidi sakay pággalayan nen padi hidi ti alay para ten tolay hidi. Awan maari a magalay en padi hidi ti alay ten sinagoga. En sinagoga en áangayan nen anak hidi a Judio tánni magadal ti págbasa sakay págsulat.

Haud bi hidi a magsapul a magadal ten kautusan. Háddi bi en lugar a mamágguron en pinunu hidi nen banuwan o ni en dáddulawan di a Sanedrin. Háddi di a litisán sakay parusaan en tolay a summuway ten utus.

Mateo 10:17; Marcos 1:21; 13:9; Gamet 13:14

En Kasunduwan

En karunungan tungkul ten pákpágkasundu ay essa a parti ten pánniwala nen Judio hidi ten relihiyon di. En kasunduwan ay essa a panantu a magpatatag ten pággagum nen duwwa a tolay o ni duwwa a banuwan. En tolay hidi a mággamet ti kasunduwan ay siguraduwán di iyád ten pamamag-itán nen págtanung sakay pággagid ti tulung ten Diyos, ten mamahala dikodi, tánni masiguradu a gamitán nen balang essa en impanantu di. Iyád en kákkagiyán di a manumpa.

Maari iyád a mepeta ten págbunu ti hayup. Hatiyán di en hayup sakay paghiwalayán di en duwwa a táppeng sakay en tolay hidi a manumpa ay maglakad ten pagitan nen natáppeng a hayup. Ipeta ni iyád a deya man en awan mangtupad ten panantu na ay mearig ten patay a hayup. Makpal a kasunduwan ten Biblia. En kasunduwan ay makatulung ten tolay hidi a magtiwala ten balang essa. Magkahud bi ti kasunduwan en hari hidi.

En Diyos ay tehud a kasunduwan ten tolay. Nákpagkasundu en Diyos ten Judio hidi. Impanantu na a gamitán na hidi a tolay na sakay mabiyag hidi ten impanantu na a lugar dikodi. Sakay nagpanantu bi en Judio hidi a sunudán di en Diyos.

Gen. 15, Exo.19:5-6, Deut. 27-31, Mc.14:24, 1 Cor.11:25

En Págturi ten Judio hidi

Inyutus nen Diyos ten lállaki hidi a Judio a magpaturi bilang katunayan a kao hidi nen Diyos. Ipeta háddi a deya man a lállaki a Judio a magpaturi ay magkahud ti bahagi ten kasunduwan ten Diyos. Tehud siya a bahagi ten panantu hidi nen Diyos. Dapat siya a sumamba sakay sumunud ten Diyos. Ni awan iyád gamitán nen essa lállaki a Judio, mangahulugan iyád a awan siya kabilang ten kao hidi nen Diyos. Kailangan na a lakadan en pamilya na hidi. Awan di siya kaessa. Turiyán nen Judio hidi en anak di hidi a lállaki ten ka-wallo di palla a aldew. Ngaranan di en anak káttapos di siya a maturi.

Gen. 17:10-14, Exo. 12:48, Lu. 2:21, Gamet 15:5-11

En Anak nen Tolay

En upos a "Anak nen Tolay" ay essa a pánggaran nen Judio hidi ten pademát a dakila a hari. Nginaranan ni Jesus en sadili na ti iyád a ngaran. Ginaimit na iyád a ngaran ten maayus a paraan. Pángpetaan iyád a nigin tunay siya a tolay. Ked kánni Jesus en atanan a gustu nen Diyos a mangyari ten tolay ten dikona lalangán na en dipalongu a tolay. Káttapos a natay, nabiyag siya a ruway. Gamitán na a kona dikona en atanan a tolay a maniwala sakay sumampalataya dikona. Hatulan na en mundu sakay mamahala siya ten atanan a ked háddi. En Anak nen Tolay ay higit pa ten dakila a hari a mamahala ten Judio hidi. Ni "Anak ni David" en ngaran na bilang Judio siya, sakay "Anak nen Diyos" en ngaran na bilang Diyos siya, "Anak nen Tolay" en nigin ngaran na ten dikona nigin tolay siya.

Marcos 2:10, Mateo 25:31, Juan 5:25-27

En Págpapala

En págpapala ay essa bahagi nen kasunduwan nen Diyos sakay nen tolay. Nákpakasundu en Diyos kánni Abraham sakay pinanantuwan na siya ti makpal a lahi sakay en lahi na ay magin essa dikál a bansa. Tánni mangyari iyád a panantu, kailangan a iyagton ni Abraham iyád a panantu bilang essa págpapala ten anak na a ti Isaac. Iyád a págpapala en kapangyariyan para magkahud ti makpal a lahi, ten páaggiyya ten tolay hidi, para ten atanan a kailangan para mangyari en panantu nen Diyos. Karaniwan a iyagton nen ama iyád a pagpapala ten kaka na a anak a lállaki bilang karapatan na. Ni meagton dán nen ama en pagpapala, awan na rán iyud mababagu. En págpapala ay palagi a maggubwat ten Diyos. Pángpetaan iyád a en Diyos ay kakaguman ni iyud a tolay. Maari la a pagpalaán nen essa tolay en agum a tolay ni kagustuwan nen Diyos iyád en mangatád dikona ti kapangyariyan a gubwat ten Diyos tánni magamet na en bagay hidi a kagustuwan nen Diyos. Ni parangalan nen tolay en Diyos, magpuri hidi sakay magpasalamat dikona.

Genesis 1:28;27:27;24:27, Lucas 2:34

Pággagton ti Pagpapala

Ni págpalaán nen essa tolay en agum a tolay karaniwan a itupu na en lima na ten ulu nen tolay. Gamitán na iyád para meagton na en págpapala. Tehud bi a iba a dahilan en agum a tolay ten pángtupu di ten lima di ten ulu nen agum a tolay. Intupu ni Moises en lima na ten ulu ni Josue bilang páng-agton ten karapatan na a mamahala ten Judio hidi. Intupu bi nen tagasunud hidi ni Jesus en lima di ten tehud hidi a saket tánni mágpiyya hidi. Itupu di bi en lima di ten agum a tolay para italaga hidi ten essa mahalaga a tarabahu ten simbaan. Ni itupu nen essa tolay en lima na ten agum, mangahulugan iyád a iyágton na ti iyud a tolay en kapangyariyan sakay karapatan.

Genesis 48:14, Marcos 6:5, Gamet 14:3

En Págtalaga

En essa pa a gággamitán nen Judio hidi ay en págbulak ti langis ten ulu nen essa tolay. Iyád a langis ay pinaghala a langis nen olibo sakay nen agum pa hidi a idáddátton di. Ni bulakan nen prupeta o ni padi en ulu nen essa a tolay ti langis, italaga na siya para ten essa a mahalaga a tarabahu para ten Diyos.

Karaniwan a en pinakapunu nen padi hidi en mángbulak ti langis ten ulu nen padi hidi ni magsapul dán hidi ten tarabahu di bilang padi. Bulakan na bi ti langis en ulu nen essa Judio a magin hari. Dáddulawan nen Judio hidi en hari di a, "Intalaga nen Diyos." Ten panahun nen Bigu a Tipan maniwala en tagasunud hidi ni Jesus a en simbulu nen langis ay en Ispiritu nen Diyos. Kaya ten dikona dummemát ti Jesus ten Judio hidi bilang impanantu nen Diyos a hari, dinulaw siya nen tagasunud na hidi a "Intalaga nen Diyos", maski awan ti deya man a nagbulak ti langis ten ulu ni Jesus ayun ten gággamitán ten relihiyon nen Judio hidi. Idáddátton bi iyád nen tolay hidi ten agum hidi a gamit bilang pángtalaga para ten Diyos.

Genesis 28:1, 1 Samuel 9:1, Gamet 4:26-27

Pághaplas ti Langis

Ten panahun nen tolay hidi ten Biblia bábbulakan di en ulu nen bisita di ti langis nen olibo. Mángpeta iyád ti maayus a pággatulos. Gággamitán di bi iyád para ipeta ten tolay en pággalang di. Haplasan di bi ti langis en tehud hidi a saket tánni alistu hidi a magpiyya. Maghaplas bi hidi ti langis ten sadili di pára magin maganda en koblet di. En pághaplas di ti langis ay makatulung dikodi tánni awan hidi makag-kag ten init nen aldew a mabati di. Haplasan di bi ti langis en patay bilang pághanda ten paglábbáng. Peru awan iyád itáttoldu ten relihiyon di.

Lucas 7:4, Marcos 6:1, Mateo 6:1, Marcos 14:8

En Aldew nen Káimang

En essa pa a parti ten relihiyon nen Judio hidi ay en gággamitán di hidi ten Aldew nen Káimang. Iyád ay mangahulugan a umimang ten págtarabahu o ni mágpahinga. Ten dimudyan a aldew nen kada sasimba en Judio hidi ay umimang ten tarabahu di para sumamba ten Diyos. Iyád ay aldew para ten Diyos. Naggamet siya ti utus a magkagi a awan dapat magtarabahu en Judio hidi ti iyád a aldew. Naggamet bi ti makpal pa a utus en Judio hidi tungkul ten Aldew nen Káimang para masiguradu di a awan di masuway en utus nen Diyos. Naggamet hidi ti makpal a utus a awan di dán masunud a atanan. Ten dikona nagpapiyya ti Jesus ten Aldew nen Káimang, awan na sinunud en utus di. Kaya naiyamut en Judio hidi. Intoldu ni Jesus a ginamet nen Diyos en Aldew nen Káimang para magserbi ten tolay. Ten dikona naggamet en Judio hidi ti makpal a utus tungkul háddi, tinolduwan di en tolay hidi a magserbi para la ten Aldew nen Káimang bakán dán a para ten tolay.

Genesis 2:1-, Exodus 16:23-29, Marcos 2:27

Maging Malinis

Kinagi na ten kasunduwan nen Diyos ten Judio hidi a dapat hidi a magin malinis. Kailangan di a umiwas ten mágkadingát hidi a tolay sakay bagay. Deya man a maggamet ti madukás ay makagi a madingát. Deya man a makatawid ten madingát a bagay ay makagi bi a madingát. Madingát bi en atanan a bagay a makarima-rima. Kona bi ten patay hidi tolay ay ti hayup.

Madingát bi en atanan a tehud a kaugnayan ten págsamba ten diyos-diyosan. Para magin malinis hidi a ruway kinagi na dikodi a kailangan di hidi iyád a gamitán. En tolay a makagi a madingát ay kailangan a umadeyu ten kakpalan para awan mahawa en agum ten kadingáttan. Peru maari siya a magin malinis a ruway ten pamamag-itan nen páglinis, ten págdigus sakay págguray. Ni agum kailangan na a magalay ti netakda a alay. Iyád en paraan nen Diyos ten pángbukud na ten Judio hidi ten tolay hidi a ked ten palebut di tinolduwan na hidi ni konya a magin malinis. Awan tanggapán nen Diyos en ánya man a madingát. En ánya man a madingát ay kailangan a malinisan o ni awan ay sidaán. Binagu ni Jesus iyád a utus. Intoldu na a en tolay ay magin madingát gapu ten mágkadukás hidi a gággamitán di. Sakay magin malinis hidi ten kássampalataya di dikona.

Lev. 12:15, Mc. 7:20-23, Jn. 15:3, Pah. 21:27

En Makadingát ten Judio hidi

Tehud bi a sangan a hayup a mágkadingát. Kona ten biklat sakay tákták. En hayup bi hidi o ni ibun a kumákkán ti agum a ibon o ni hayup, ay mágkadingát bi. Kakpalan ten insektu hidi sakay en agum hidi a ikan ay mágkadingát bi. Ni kanán nen Judio hidi en mágkadingát hidi a hayup ay magin madingát bi hidi. En babuy ay essa bi a awan malinis a hayup para ten Judio hidi. Áiwasan nen Judio hidi a meadeni ti babuy. En pánniwala nen Judio hidi ay en babuy ay simbulu nen tubugan sakay nen atanan a kadingáttan. Ni en Judio ay magtarabahu ten pággalaga ti babuy, ituring di siya a pinakamababa. Intoldu nen maistu hidi nen kautusan a en kákkeadeni ten babuy o ni kákkan ten karni na ay makapangpaddingát ten Judio hidi. Ten dikona dummemát ti Jesus ti munduwiday binagu na bi iyád a utus. Ginamet na a malinis en atanan a mágkadingát a pagkain.

Marcos 7:18-19

En Ketong

En agum hidi a saket ti koblet a magin dahilan tánni magin madingát en Judio hidi. Kona ten dáddulawan di a ketong. Iyád a saket ay makarima-rima a áelingán. Para ten Judio hidi, en ketong ay simbulu nen kamatayan. Ni kagiyán nen padi a en tolay ay tehud a ketong, en tolay a tehud a ketong ay lumakád ten bilay di, lakadan na en pamilya na sakay en amigu na hidi, sakay mabiyag siya a adeyu ten kakpalan.

Ni tehud siya a makatagbu ten karsada ay tapuran na en ngusu na sakay ipakraw na a, "Madingát, madingát." En tolay a tehud a ketong ay awan magin malinis a ruway hanggan awan magpiyya en ketong na. Sakay angay siya ten padi a mánggtupad ayun ten kultura di hidi para magin malinis siya a ruway. Ten dikona ked ti Jesus ti munduwiday ay nagpapiyya siya ten tolay hidi a tehud a ketong.

Levitico 13, Marcos 1:40-45

En Toldu tungkul ten Anghel

En toldu hidi tungkul ten anghel hidi sakay ten mágkadukás hidi a ispiritu ay essa parti ten toldu ten relihiyon nen Judio hidi. Kakpalan ten Judio hidi en maniwala ti hidi iyád. Itáttoldu nen maistu hidi nen kautusan a en anghel hidi ay ispiritu hidi a nilalang nen Diyos. Hidi en tagapagbareta nen Diyos. Gamitán di en odas di a magpuri sakay sumamba ten Diyos. Tumáttulung hidi ten tolay hidi a magamet ti mágkaganda. Mágkalalaki hidi sakay mágkabegsák. Hidi iyád a toldu ay tatarudan, peru tehud bi hidi a intoldu tungkul ten anghel hidi a mali. Intoldu di a magpayu kán en anghel hidi ten Diyos. Kinagi di bi a en anghel hidi ay awan kona ten tolay ti kabaitan. Kákkagiyán di bi a en anghel hidi ay sumeni ten tolay hidi, kaya ni agum ay kakabulíyan en kákkagiyán di ten Diyos tungkul ten tolay. Peru intoldu ni Jesus a mas higit en anghel hidi ten tolay. Kinagi na a gággamitán nen anghel hidi ti tama en ánya man a inyutus nen Diyos dikodi. Awan hidi maggamet ti madukás. Sakay awan hidi magpayu ten Diyos.

Gen. 19:1, Mc. 12:13, Mat. 6:10, Gamet 12:7-10

En Toldu tungkul ten Madukás a Ispiritu

Ngari-ngari atanan nen intoldu hidi nen maistu hidi nen kautusan tungkul ten mágkadukás a ispiritu ay mali. Intoldu di a en madukás hidi a ispiritu ay talaga a mapanganib a ispiritu, peru maniwala hidi awan hidi iyád tatarudan a mágkadukás. Inisip nen agum a nabiyang kan hidi iyád a mágkadukás a ispiritu ten dikona nákpággagum ti Adan ten bábbi hidi a ispiritu sakay ti Eva bi ten lállaki hidi a ispiritu. Kinagi nen maistu hidi nen kautusan a en mágkadukás hidi a ispiritu ay mágkabegsák sakay mágkalalaki sakay tukoy di ni ánya en mangyari ten kinailawan. Kákkagiyán di pa a ayus ka la a magpatulung ka ten mágkadukás hidi a ispiritu, peru mapanganib kan gapu gustu di a pasaketan en tolay. Peru intoldu ni Jesus sakay nen tagasunud na hidi a en mágkadukás hidi a ispiritu ay tatarudan a mágkadukás sakay mágkadingát hidi a ispiritu. Gubwat hidi kánni satanas. Mágkabegsák hidi sakay marunung. Lumaban hidi ten Diyos. Tolduwan nen mágkadukás hidi a ispiritu en tolay hidi a sumamba ti diyos-diyosan sakay tulungan di hidi a maggamet ti atanan a mágkadukás a gamet. Tulungan di bi en tolay a magtoldu ten agum ti madukás kontra ten Diyos. Maari a makasáddáp en madukás a ispiritu ten tolay sakay pagkasakitán na hidi. Peru pinalayas hidi ni Jesus.

Marcos 1:23-26, 1 Corinto 10:20, 1 Timoteo 4:1

En Diyos-Diyosan

Makpal a tolay a awan makatukoy ni deya ti Jesu-Cristo. Kona labi ten pangisip di a en Diyos ay kona ka la ten essa dikál a ibun. Isipán nen agum a en Diyos a kona ten baka o ni babuy kaya naggamet hidi ti baka, babuy, o ni ibun a gamet ten kayu o ni batu sakay magdasal hidi haud. Maniwala bi en agum a en aldew en diyos di sakay gustu di a maggamet ti letratu a kona dikona. Naggamet hidi ti kumán a tolay sakay agum pa hidi a bagay sakay kinagi di, "En aldew en naggamet ten atanan kaya dapat tam iyád a sambaán." Sakay magdasal hidi ti hidi iyád a letratu. Maniwala hidi a ni mággamet hidi ti kona hidi háddi a letratu sakay magdasal hidi ti hidi iyád ay makatulung en ginággamet di a letratu ten tolay hidi.

Mákpal hidi a ibá-iba a letratu nen diyos sakay paniwalaan di a makatulung hidi iyád dikodi kaya mág-alay hidi ti hidi iyád. Mákpal a tolay en maguluwán dán gapu ti hidi iyád a bagay. Imbawal nen Diyos ten tolay na hidi en pággamet ti ánya man a letratu o ni ánya man a diyos-diyosan.

Marcos 1:23-26, 1 Corinto 10:20, 1 Timoteo 4

En Upos hidi

Ten panahun nen tolay hidi ten Biblia ay makpal a upos en áuposán di. Ketan ten mapa ni hádyá naggubwat hidi iyád a upos. Hebreo, Griego, Latin, sakay Aramaic en mágkahalaga a upos ten lugar a Palestina. Hebreo en upos a gággamitán nen Judio hidi ten panahun nen Datí a Tipan.

En Datí a Tipan ay nesulat ten upos a Hebreo. En Griego en upos a maintendiyan nen kákpalan a tolay ten lugar hidi a sakup ni Roma. Ten dikona isulat nen apostol hidi en Bigu a Tipan, insulat di iyád ten upos a Griego.

Bagu dummemát ti Jesus, tehud dán a sangan a tolay a nagagton ten Datí a Tipan ten upos a Griego. En Latin ay upos nen Romano hidi.

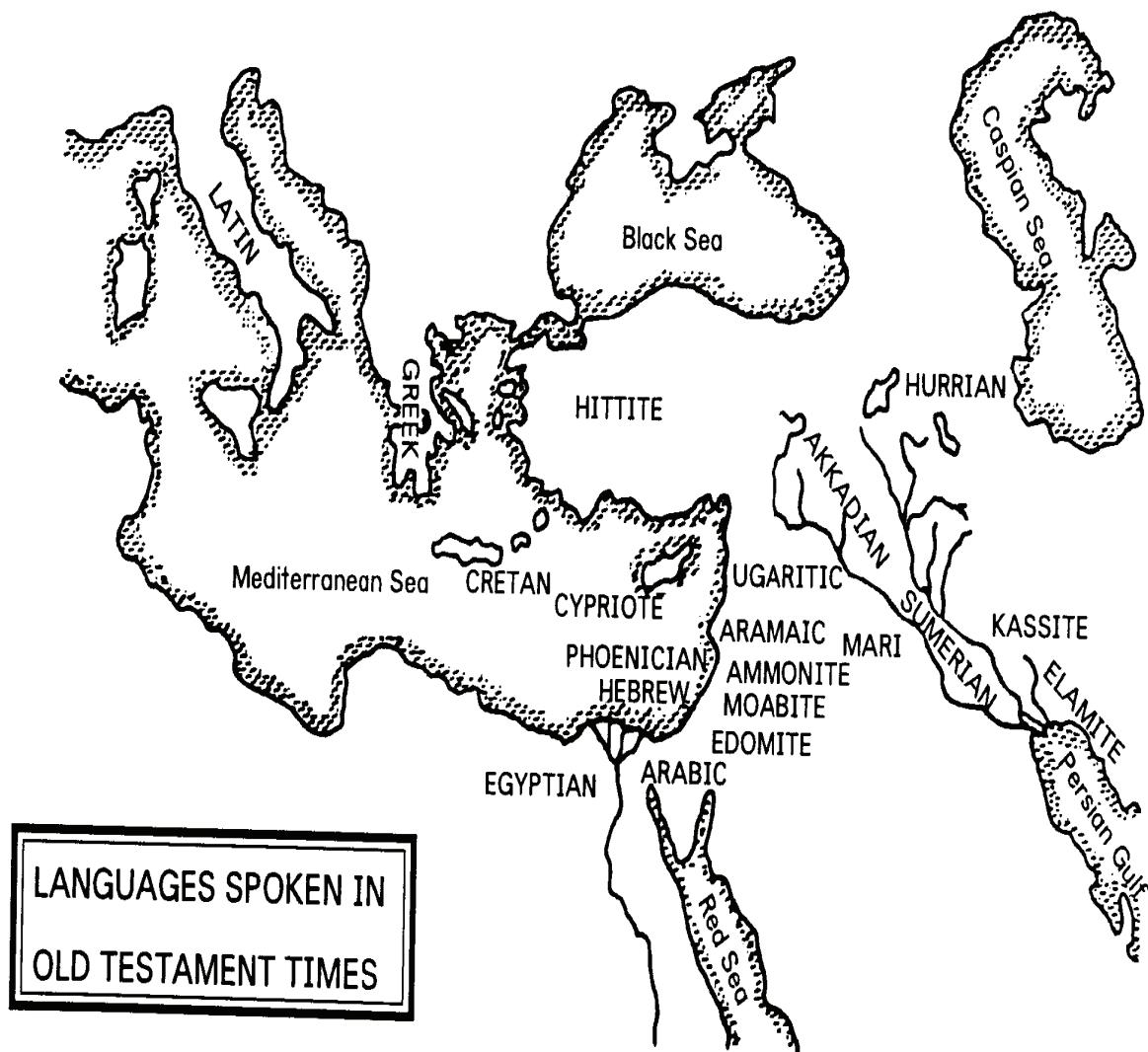
Makpal bi a tolay ten lugar hidi a sakup ni Roma en makaintendi ti Latin. En Aramaic en upos a gággamitán nen Judio hidi ten panahun nen Bigu a Tipan. Kakpalan ten Judio hidi ay awan makatukoy ten Hebreo a upos.

Lucas 23:38

En Dakila a Hari

Nággurunan nen agum hidi a tolay a nagsulat ten libru hidi ten Datí a Tipan en tungkul ten Anak ni David. Iyád a págguron ay tehud a duwwa a kahulugan. Iyád ay gággamítán bilang pággalang a páhkagi ten agum ni deya en essa ten apu ni Hari a David. Isipán nen atanan a Judío ti Jerusalem a ama di ti David, maski ni tunay hidi a lahi ni David o ni awan. Iyád bi en pánggaran nen Judío hidi ten dakila a hari a impanantu nen Diyos a dumemát tánni mamahala ten Judío hidi. Kinagi nen Diyos a iyád a hari ay gubwat ten lahi ni David. Impanantu nen Diyos a iyád a dakila a hari en mángtataq ten dakila a bansa nen Judío hidi. Sakay en Judío bi hidi en mánggiya ten agum hidi a bansa. En hari ay higit a tumulung ten mágkahirap hidi sakay ten mangailangan hidi a tolay.

Mateo 1:20, Marcos 10:47-48

En Trumpeta nen Padi

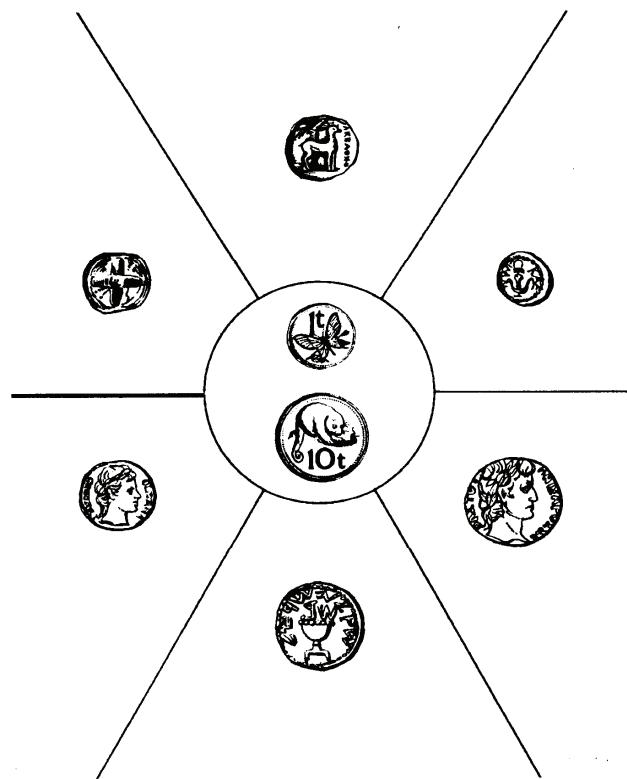
Ipalagay nen Judío hidi a en aldew ay magsapul ten kássaram nen aldew sakay magtapos ten ruway a kássarám nen aldew. Kaparehu labi iyád nen kultura ten agum a lugar. Isipán nen agum a tolay a gággamitán iyád nen Judío hidi gapu ni itakda di en petsa nen kasayaan di a panrelihiyon ay ibasi di ten bulan. Kaya ni magsapul dán en Aldew nen Káimang, masanig nen Judío hidi en tánnug nen trumpetá nen padi di. Iyád en palatandaan di a kailangan di dán a umimang ten tarabahu di sakay awan hidi dapat a maggámet ti ánya man. Ni matapos dán en Aldew nen Káimang ten ruway a kássaram nen aldew, masanig di dámman a ruway en tánnug nen trumpetá. Iyád en magin palatandaan di a maari dán hidi a magtarabahu.

Sinsilyu hidí

Iyád en sangan a sinsilyu a gággamitán nen Judío hidí ten panahun nen Bigu a Tipan. En letratu nen sinsilyu ten lugar nen Papua New Guinea ay mángpeta ni sa konya kadikál iyád a sinsilyu. Peru awan matukuyan ten sinsilyu nen taga Papua New Guinea hidí ni sa konya en halaga ni iyád a sinsilyu. En dinaryu nen Romano hidí en magin upa nen tolay ten págtarabahu na ten uma ten buu saldew. Ni tehud siya a essa dinaryu ay maari dán siya a makabali ti tupa. Dinarii en dulaw di ten duwwa o ni makpal a dinaryu. Iyád en gággamitán nen Judío hidí a pagbayad ten buwes di ten Romano hidí.

Gággamitán bi nen Judío hidí en sinsilyu nen Griego hidí para ten pagbayad di ten buwes ten templu. Peru en pilak en pamali di ten gamit hidí ten disalad nen templu.

Paliwanag Tungkul ten Libru	2
Pággaradu	3
Págmulu ti Trigo	4
En Pággapas	5
Pággaggik ti Trigo	6
Págpahangin ti Trigo	7
Pággiling ti Trigo	8
Pággamet ti Tinapay	9
En Ubas	10
En Uma nen Judio hidi	11
En Pággamet ti Alak a Ubas	12
En Pággasákkán	13
Páglinis ten Ponan nen Ubas	14
En Kayu a Palma	15
En Kayu a Olibo	16
En Igus hidi	17
En Kayu a Mustasa	18
En Dudun	19
En Panahun	20
En Tupa hidi	21
En Pastol	22
En Kamelyu	23
En Bilay hidi ti Israel	24
En Bilay nen Judio hidi	25
Bal-ung	26

Pággugas ti Básset	27
En Pággamet ti Damit	28
En Papyrus	29
En Pággamet ti Palayuk	30
Pángngikan	31
Pággayuma ti Panti	32
En Bagyu ten Diget	33
En Ikan hidi	34
En Buwes	35
En Sundalu a Romano	36
En Mágtekaw	37
En Pággalayan	38
Págsambaan nen Judio hidi	39
En Templo	40
En Biblia	41
En Páglábbáng	42
En Tolda	43
En Bilay nen Judio hidi	44
En Ama	45
En Toldu nen Ina	46
En Toldu nen Ama	47
En Pággiskuwela	48
En Pangaku nen Magkatipan	48
En Kasal	49
En Kasalan	50

En Tarabahu nen Bábbi a tehud a Kabinaga	51
En Karapatan nen Panganay	52
En Pamilya hidi	52
En Lahi hidi ni Jacob	53
En Gubiichernu	55
En Trono nen Hari	56
Pággalang ten Hari	57
En Lugar nen Judío hidi	58
En Imperyo nen Roma	59
En Alipin	60
En Kállaya nen Alipin	61
En Máklimus	62
En Pággamet ti Pasárrub	63
En Pággamet ti Tolda	64
En Prupeta	65
En Pariseo hidi	66
En Pariseo hidi	67
En Saduseo	68
En Maistu nen Kautusan	69
En Sanedrin	70
En Bilay a Pághatulan	71
En Págpaku ten Kudus	72
En Pággusig	73
En Sinagoga	74
En Págturi ten Judío hidi	76

En Anak nen Tolay	76
En Págpapala	77
Pággagton ti Págpapala	78
En Págtala	79
Pághaplas ti Langis	80
En Aldew nen Káimang	81
Maging Malinis	82
En Makadingát ten Judio hidi	83
En Ketong	84
En Toldu Tungkul ten Angel	85
En Toldu Tungkul ten Madukás a Ispiritu	86
En Diyos-diyosan	87
En Upos hidi	88
En Dakila a Hari	89
En Trumpeta nen Padi	91
Sinsilyu hidi	92